

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Розвиток пенсійної системи України»

Студентки 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Дяді Марини
Павлівни

Науковий керівник к.е.н., доцент

Кукурудз Оксана
Михайлівна

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	7
1.1. Теоретичне забезпечення розвитку пенсійної системи	7
1.2 Зарубіжний досвід функціонування пенсійної системи	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ	17
2.1. Аналіз фінансово-економічних показників діяльності Пенсійного фонду України	17
2.2. Особливості формування та використання коштів недержавних пенсійних фондів	27
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	34
3.1. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення населення	34
3.2. Основні напрями реформування пенсійної системи	39
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Головною мета пенсійної реформи є посилення соціального захисту осіб, що втратили працездатність, забезпеченні гідного рівня їх життя на засадах збалансованості інтересів пенсіонерів і працюючих. Реформування пенсійного забезпечення передбачає ефективне функціонування накопичувальної складової пенсійної системи, створення інфраструктури пенсійної системи, модифікацію розподільчої моделі пенсійного забезпечення.

Необхідність реформування пенсійної системи пов'язана з демографічними змінами, які відбуваються в Україні. Щорічно зростає фінансове навантаження на працюючу частину населення країни та збільшуються дотації державного бюджету Пенсійному фонду України. Соціальна значущість пенсійного забезпечення стосується не лише інтересів пенсіонерів, а й працездатного населення. Це змушує шукати нові підходи у вирішенні завдань матеріального забезпечення непрацездатних громадян при настанні старості, розвивати шляхи організаційно-економічного забезпечення діяльності пенсійних фондів, здійснювати наукові пошуки удосконалення пенсійної реформи.

На сьогоднішній день найвагомішу роль у формуванні пенсійних виплат населення займає солідарна система пенсійного забезпечення, що передбачає забезпечення мінімальної та гарантованої пенсії, яка надається державою. Її метою є гарантування кожному громадянину отримувати мінімальний дохід після виходу на пенсію. Така система належить до соціального захисту. Кошти для фінансування пенсійних виплат мобілізуються до Пенсійного фонду України шляхом обов'язкових відрахувань від заробітної плати громадян. При цьому, в умовах поступового запровадження трирівневої пенсійної системи, важливим елементом та основою солідарного рівня є формування та виконання бюджету Пенсійного фонду України.

Проблеми якості життя й соціального захисту населення розглянуто в

працях вітчизняних та зарубіжних учених Д. Богині, В. Бончик, С. Бровчак, І. Васькович, М. Ганслі Теренса, І. Гнибіденка, Г. Гендрікс, С. Гончарової, В. Зомбарта, С. Кюнле, О. Коваль, Ю. Люблін, Д. Леонова, Е. Лібанової, О. Макарової, М. Миних, Г. Назарової, Б. Надточія, І. Нейков, М. Сиротина, О. Палій, Л. Ткаченко, А. Федоренка, В. Яценка, О. Новікової, В. Скуратівського, Л. Удотової, А. Ягодки, Л. Якімова та ін.

Проте залишаються не повною мірою дослідженими питання щодо: організації державного нагляду і контролю в системі недержавного пенсійного забезпечення; визначення та класифікації факторів впливу на функціонування загальнообов'язкової та добровільної накопичувальних складових пенсійної системи; соціального захисту населення з урахуванням гарантування збереження його заощаджень; прогнозування демографічних показників впливу на функціонування пенсійної системи.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних та практичних засад формування і використання фінансових ресурсів пенсійних фондів та розроблення практичних рекомендацій з розвитку пенсійної системи.

Для досягнення поставленої мети в роботі було вирішено такі завдання:
розкрити теоретичні засади пенсійної системи;
здійснити огляд зарубіжного досвіду розвитку пенсійних систем;
проаналізувати сучасний стан формування та використання коштів Пенсійного фонду України;

здійснити оцінку соціально-економічних перспектив удосконалення системи недержавного пенсійного страхування;

визначити перспективи подальшого розвитку фінансового забезпечення системи пенсійного страхування в Україні.

Об'єктом дослідження є процес реформування пенсійної системи в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні положення та практичні рекомендації щодо розвитку пенсійної системи для забезпечення соціального

захисту населення в умовах соціально-демографічних змін.

У процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: монографічний (для узагальнення теоретико-методичних основ формування та діяльності пенсійних систем), аналізу і синтезу, індукції та дедукції, системного аналізу (для узагальнення міжнародного досвіду та проведення порівняльного аналізу наукових концепцій національних моделей пенсійного забезпечення), класифікаційно-аналітичний (для здійснення класифікації факторів, що впливають на функціонування накопичувальної пенсійної системи), статистичного аналізу (для виявлення тенденцій, умов та особливостей розвитку пенсійної реформи в Україні), графічний (для наочного та схематичного зображення теоретичних і практичних результатів дослідження).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Пенсійного фонду України, Міжнародної організації праці, матеріали періодичних видань, результати власних досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в подальшому розвитку: визначення сутності й складу функцій пенсійної системи, що, відповідає трирівневій побудові пенсійної системи та меті кожного рівня.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкриті у статті «Розвиток Пенсійної системи в Україні та за кордоном» у збірнику наукових праць «Фінансова система України» (2018р.).

Структура та обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи – 73 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1. Теоретичне забезпечення розвитку пенсійної системи

Пенсійне забезпечення громадян є однією з основних фундаментальних проблем соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства.

Українах зрозвиненою ринковою економікою можемо спостерігати, що при всіх економічних перевагах ринку, включаючи можливість забезпечення високого рівня життя, він не вирішує багатьох соціальних проблем, не забезпечує гідної старості. Насамперед, ринкова система, фундаментальною основою якої є конкуренція, створює нерівність членів суспільства в розподілі суспільного продукту, веде до суттєвої диференціації доходів населення, зміни соціальної структури суспільства. Ринок не гарантує всім право на працю, на освіту, медичне обслуговування, не забезпечує автоматично збереження реальної купівельної спроможності грошових доходів і високий рівень пенсій. Тому в ринковій системі необхідно захищати людину від цих та інших негативних проявів ринку, безлічі соціальних ризиків і загроз.

За останні роки значно зросла увага провідних науковців України до питань соціального захисту. Цим дослідженням присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як Н.Н. Абакумова, В.Д. Базилевич, С.І. Бандура, Д.П. Богиня, Н.Б. Болотіна, І.К. Бондар, І.Ф. Гнибіденко, О.А. Грішнова, С.М. Злупко, М.І. Карлін, В.І. Куценко, В.Д. Лагутін, Е.М. Лібанова, Л.С. Лісогор, О.В. Макарова, Ю.І. Палкін, П.Т. Саблук, Л.К. Семів, В.А. Скуратівський, Л.Т. Шевчук, П.І. Шевчук, С.І. Юрій, К.І. Якуба. В працях цих вчених не тільки з'ясовано проблеми щодо введення певних економіко-соціальних механізмів для покращення соціального захисту населення, але й запропоновано напрями їх розв'язання. У їхніх роботах досліджено сутність соціальної політики на державному рівні, визначено соціальний захист та соціальну безпеку людини, шляхи фінансування програм та заходів соціальної політики. Їхні наукові дослідження стосуються переважно всього

населення, але соціальні проблеми пенсіонерів та шляхи їх вирішення недостатньо повно відображаються в наукових публікаціях.

Соціальний захист, згідно з Конституцією України, є системою заходів щодо захисту населення від соціальних ризиків і включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від особи обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення [76].

Кожна людина, як член суспільства, згідно з Загальною декларацією прав людини, прийнятої і проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Заходи соціального захисту мають подвійну спрямованість. В одних випадках вони покликані надавати пасивну підтримку тим членам суспільства, які з об'єктивних причин опинились в скрутному становищі. Пасивна підтримка надається у вигляді соціальної допомоги – допомоги суспільства особі або сім'ї, яка не має достатніх засобів існування. Не менш важливими є заходи, спрямовані на запобігання ситуаціям, які загрожують добробуту людини, стимулювання активності особи у створенні гарантій власного добробуту. Соціальний захист здійснює свою превентивну функцію шляхом захисту особи та її сім'ї від втрати доходу у зв'язку з безробіттям, старінням, хворобою або смертю, та поліпшення її добробуту через соціальне страхування.

Систему соціального захисту можна розділити на дві складові: соціальне страхування (активні заходи) і соціальну підтримку (пасивні

заходи) у вигляді державної грошової допомоги, пільг, житлових субсидій та соціальних послуг населенню. Взаємозв'язки та сутністе наповнення організаційно-управлінської побудови системи соціального захисту населення, особливе місце пенсійного забезпечення у цій схемі представлено у додатку А[58]. Виходячи з цього зрозуміло, як органи державної влади та недержавні установи взаємодіють між собою в процесі реформування пенсійної системи України, які фактори зовнішнього середовища мають вплив на цей процес, а також відмічено, що пенсійне забезпечення громадян є важливою складовою соціального захисту населення.

Для подальшого аналізу розвитку пенсійної системи України, важливим також є проведення огляду здобутків українських науковців відносно розуміння категорії «пенсійна система» (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Етимологія категорії «пенсійна система»

Автор	Визначення
Коваль О.П.	сукупність правових, фінансово-економічних та організаційних відносин та інститутів, що реалізують пенсійні схеми з метою надання громадськості матеріального забезпечення у вигляді пенсійних виплат
Ішков В.М.	сукупність правових, економічних, соціальних інститутів, які втілюють у собі норми життя суспільства з надання матеріального забезпечення у вигляді пенсій громадянам на підставах, визначених законодавством
Рада Н.С.	сукупність інструментів, через які здійснюється реалізація матеріального захисту людей похилого віку завдяки встановленій системі відносин, з урахуванням традицій, звичаїв та оціночних критеріїв, притаманних даному суспільству в цих питаннях
Ріппа М.Б.	за своєю структурою та внутрішнім змістом є досить складним і специфічним комплексом економічних відносин та фінансових механізмів, за допомогою яких здійснюються формування та використання пенсійних фондів і створюються певні умови для пенсійного забезпечення відповідних категорій населення
Папієв М.М.	за своєю структурою та змістом є складним комплексом інститутів, відносин і механізмів, за допомогою яких здійснюються формування пенсійних

фондів і створюються відповідні умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення

Складено автором за джерелом [83].

Доцільно зауважити, що поняття «пенсійна система», а також терміни «система пенсійного страхування» та «система пенсійного забезпечення», використовуються українськими науковцями як синоніми.

Системи пенсійного забезпечення, які існують сьогодні у більшості країн, вже досягли своєї зрілості. Основна частина людей, що працюють, вже охоплені пенсійними планами та розраховують на отримання певних гарантій у повному обсязі. Однак, частка осіб, що сплачує внески до солідарних систем пенсійного забезпечення зменшується, та має місце загальносвітова тенденція старіння населення.

Одним із найважливіших завдань, які повинна вирішувати держава, є матеріальне забезпечення громадян у старості, в разі постійної втрати працездатності, втрати годувальника. Таке забезпечення здійснюється шляхом призначення виплати їм пенсій. Тому з метою належної організації пенсійного забезпечення держава зобов'язана вишукувати відповідні джерела. В умовах поступового запровадження трирівневої пенсійної системи важливим елементом та основою утворення і використання коштів солідарної пенсійної системи є бюджет Пенсійного фонду України.

Одним з основних пріоритетів, передбачених стратегією розвитку пенсійної системи визначено завдання щодо досягнення збалансованості бюджету Пенсійного фонду. Бюджет Пенсійного фонду — план утворення і використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи та надходжень з інших джерел, визначених законодавством [13].

Бюджет Пенсійного фонду затверджується правлінням Пенсійного фонду, а проект бюджету складається з урахуванням щорічних актуарних розрахунків. Показники бюджету Пенсійного фонду розробляються з урахуванням основних прогнозних макропоказників економічного і

соціального розвитку України на наступний рік та результатів аналізу виконання показників бюджету Пенсійного фонду за минулі періоди.

Бюджетна політика у сфері пенсійного забезпечення та бюджет Пенсійного фонду України є основою розвитку пенсійної системи і спрямовані на закріплення досягнутих темпів зростання рівня пенсійного забезпечення.

Бюджетний процес є регламентованою законодавством діяльністю, пов'язаною зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему Пенсійного фонду.

Порядок розроблення, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду встановлюється правлінням Пенсійного фонду.

Отже, з економічної точки зору, солідарний рівень системи пенсійного страхування в Україні є фінансовою основою для акумулювання коштів в єдиному загальнодержавному Пенсійному фонді та здійснення їх розподілу серед категорій пенсіонерів за певними правилами. За будь - яких умов Пенсійний фонд прагне до балансування своїх доходів і витрат. Пенсійний фонд України є вищим органом управління в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, який здійснює керівництво та управління солідарною системою.

З початку реформування пенсійної системи питання якості планування бюджетних показників, та взагалі бюджетного процесу в органах Пенсійного фонду набуває все більшої актуальності. Особливо важливими є процес прискорення запровадження системи планування в зв'язку із запровадженням єдиного соціального внеску. Бюджетна політика у сфері пенсійного забезпечення та бюджет Пенсійного фонду України є основою розвитку пенсійної системи і спрямовані на закріплення досягнутих темпів зростання рівня пенсійного забезпечення.

1.2. Зарубіжний досвід функціонування пенсійної системи

За останні роки у розвинутих країнах значно збільшилась відносна чисельність людей старшого віку. Вже у 2007 р. частка населення віком 60 років і більше досягла 20% від загальної чисельності населення, а до 2050 р. кожен третій буде не молодше 60 років (додаток Б). Країни, які розвиваються, теж переживають демографічні зміни: відбуваються значні зрушення у чисельності людей старшого віку, працездатного віку і дітей. За даними прогнозу ООН, у країнах, що розвиваються, частка населення старшого віку підніметься до 20 % у 2050 році у порівнянні з 8 % у 2007 році.

Будь-яка існуюча солідарна пенсійна система має велику залежність від демографічних ризиків, про це свідчить досвід функціонування пенсійних систем в світі. Сьогодні у солідарних пенсійних системах росте частка державних витрат на підтримку існуючих пенсіонерів, збільшується навантаження на працездатних членів суспільства, зростає і частка пенсійних витрат у ВВП. Такі процеси пов'язані, як із старінням населення, так і зі змінами форм зайнятості, скороченням загальної чисельності працюючих, поширенням неформальної і часткової зайнятості. В перші десятиліття двадцять першого століття, за розрахунками експертів, витрати на пенсії підвищаться до 14 – 20 % ВВП у Японії і країнах Європи. Такі тенденції викликали об'єктивну необхідність зміщення акцентів у напрямку запровадження систем пенсійних накопичень та порушили питання про фінансову спроможність і ефективність національних солідарних пенсійних систем.

У зв'язку з чим до пенсійних програм багатьох розвинених країн були внесені зміни, серед яких підвищення законодавчо встановленого віку виходу на пенсію, запровадження схеми обов'язкових базових виплат, скорочення стимулів і вигоди більш раннього виходу на пенсію, розвиток системи обов'язкових та добровільних пенсійних накопичень. Сьогодні у 60% розвинених країн право одержання повної пенсії чоловіки здобувають у 65 років і більше, а жінки в тому ж віці - у 40 % розвинених країн [64].

Законодавчо встановлений вік виходу на пенсію у чоловіків вище, ніж у жінок у 25 промислово-розвинених країнах, незважаючи на те, що середня тривалість життя жінок вище, ніж у чоловіків. Щодо країн Європейського Союзу, половина чоловіків виходить на пенсію у віці 61,5 року, а половина жінок - до досягнення 60 років. У країнах Північної Америки більше половини жінок та чоловіків виходить на пенсію не досягнувши законодавчо установленого віку (в середньому у 62 роки).

Слід зазначити, що реформування пенсійних систем відбувається у Європі і за її межами, починаючи з 80-х років 20 століття (Додаток В) [63]. В результаті проведення пенсійної реформи різними країнами світу, є певні відмінності в моделях пенсійних систем.

У 2000 р. по країнах ЄС лише Великобританія, Данія та Нідерланди мали додаткові накопичувальні схеми. Більшість країн ЄС використовує державні субсидування для фінансування пенсійної системи. Додатковий рівень представлений професійними накопичувальними схемами. Добровільне пенсійне забезпечення є третім рівнем в промислово розвинутих країнах.

Щодо ставок обов'язкових платежів на пенсійне страхування, порядку сплати таких платежів та розподілу навантаження між працівниками і роботодавцями, для різних держав характерні значні розходження (Додаток Д).

Трирівнева система, де Рівень I – солідарна пенсійна система – обов'язкове пенсійне страхування, Рівень II – обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування, Рівень III – добровільне недержавне пенсійне забезпечення, є переважаючою пенсійною моделлю серед країн колишнього соціалістичного табору. Більше десяти країн колишнього соціалістичного табору мають трирівневі пенсійні системи, а саме: Польща, Болгарія, Хорватія, Естонія, Косово, Латвія, Литва, Македонія, Румунія, Росія та Словаччина. Трирівнева пенсійна система – це модель, найбільш поширена в

розвинених країнах, включаючи Австралію, Данію, Нідерланди, Швецію, Швейцарію та Великобританію.

Не усі трирівневі пенсійні системи однакові. Основні відмінності полягають у методиці обчислення пенсій на Рівні I (стандартна формула на основі розміру заробітної плати та кількості років, протягом яких сплачувались внески, або система підрахунку балів) та видах пенсійних схем, дозволених на Рівні III (пенсійні плани з визначеними виплатами, схеми з визначеними внесками).

Пенсійні системи також відрізняються за розміром коефіцієнту заміщення та іншими показниками. Ці відмінності скоріше обумовлені соціальним вибором, ніж основними структурними особливостями пенсійної системи.

Хоча більшість пенсійних реформ за останні 10 років завершилися запровадженням трирівневих пенсійних систем, дворівневі пенсійні системи все ще залишаються домінуючою моделлю у міжнародній практиці. Більшість таких систем або вже існують давно або є новими системами у країнах, що розвиваються (часто в Африці). Дворівневі пенсійні системи майже завжди складаються з Рівня I – солідарної системи та Рівня III – добровільних схем.

Одним із ефективних варіантів вирішення пенсійних проблем, пов'язаних зі старінням населення є Рівень II. Єдиним реальним шляхом вирішення питання щодо зменшення навантаження у зв'язку з тим, що все менше працівників повинні фінансувати пенсії для все більшої кількості пенсіонерів, є запровадження часткового фінансування працівниками своїх пенсій через накопичення на індивідуальних рахунках коштів, які інвестуються.

Незважаючи на різноманітність підходів, що існують у світі, досвід пенсійного реформування в інших країнах є дуже корисним для України.

Латинська Америка стала своєрідною світовою лабораторією пенсійного реформування. У деяких країнах, таких, як Аргентина, Еквадор,

Коста-Рика й Уругвай, пенсійні системи залишаються переважно солідарними. В інших (Болівія, Мексика, Сальвадор і Чилі) в результаті реформ створено накопичувальні системи обов'язкових індивідуальних пенсійних рахунків, де розмір пенсії визначається залежно від величини доходу, отриманого від інвестування пенсійних внесків. Проміжну позицію займають Перу і Колумбія: вони дають працівникам можливість залишитися в солідарній системі або вступити до накопичувальної.

Чилійська пенсійна реформа 1981 року вважається однією з найбільш новаторських у світі. Необхідність реформи була викликана тим, що податків, які сплачувались працюючими громадянами, не вистачало на виплату пенсій. Здійснення державою доплат призвело до катастрофічного дефіциту бюджету. Новаторство чилійської пенсійної системи полягає в тому, що відповідальність за формування пенсійних накопичень повністю перенесено на самого працівника, який щомісяця перераховує 10% заробітної плати на індивідуальний рахунок, ці кошти інвестуються в економіку країни приватною керуючою компанією, яку обирає сам громадянин. У Чилі існує відкритий ринок керуючих компаній. На початку реформи їх було 11, пізніше їх кількість зросла до 23, зараз таких компаній залишилось тільки 6. Деякі закрилися, інші укрупнилися шляхом злиття. У Чилі чоловіки виходять на пенсію в 65 років, жінки – в 60 років. Якщо й працівник накопичив достатньо коштів, то може зробити це раніш [63].

Реформа пенсійного забезпечення в Чилі була складовою частиною загальної програми реформування національної економіки, яка передбачала значні заходи щодо реформування фінансової і банківської систем, а також фондових ринків ще до початку проведення власне пенсійної реформи..

Незважаючи на позитивні здобутки чилійської системи пенсійного забезпечення, є і проблеми: частка працюючих, які входять до пенсійної системи, є недостатньо високою та має тенденцію до скорочення (близько 50-60% працездатного населення); система розрахована на осіб зі стабільно високими доходами, які працюють в державному або приватному секторах

економіки; рівень адміністративних видатків та комісійних, які беруть приватні пенсійні фонди за свої послуги є високим (2,3-2,5%); відсутність достатньої конкуренції не дозволяє знизити високу вартість адміністрування, що негативно позначається на кінцевому розмірі пенсій.

У матеріалах Програми розвитку фінансового сектору (USAID/FINREP-II) 2013 р. щодо досвіду запровадження накопичувальних складових пенсійної системи звітується про країни, в яких накопичувальний II Рівень пенсійної системи вже скасовано, або може припинити своє існування.

Так у пенсійних системах Аргентини і Угорщини, що були реформовані у напрямку запровадження трьох рівнів, обов'язковий накопичувальний II Рівень припинив своє існування. В той же час в Росії II Рівень пенсійної системи може припинити своє існування незабаром.

Отже, доцільним є зосередити увагу на країнах, в яких спостерігається розвиток пенсійних систем та стабілізація ситуації щодо успішного функціонування накопичувальних рівнів.

Виходячи з зарубіжного досвіду щодо реформування солідарної пенсійної системи і впровадження обов'язкових та добровільних пенсійних заощаджень, слід звернути значну увагу на ті країни, де:

1. пенсійна реформа мала успіх та де вона була вдало інтегрована з економічними й політичними реформами, де відбувалося стабільне економічне зростання;
2. процесу планування і підготовки до пенсійної реформи приділялися належна увага і час;
3. вартість переходу від солідарної до накопичувальної системи була головною проблемою під час впровадження пенсійної реформи.

Оскільки в Україні пенсійна реформа почалася набагато пізніше, ніж в більшості країн світу, є можливість перейняти краще з досвіду цих країн. Концепція пенсійного реформування в Україні має включати найбільш перспективні, реально існуючі і прийнятні для нашої країни елементи пенсійних систем світу.

Отже, однією із найважливіших складових фінансової системи є пенсійна система. Вона виступає не лише своєрідним індикатором досконалості розвитку соціальної сфери, а й результуючим показником трудового вкладу членів суспільства у досягнення прогресу. Пенсійна система відіграє вирішальну роль не лише в соціальному і суспільно-політичному житті країни, а й в її фінансовій системі, впливаючи на формування і перерозподіл грошових ресурсів в регіональному і галузевому аспектах.

На фінансовий стан системи пенсійного страхування впливають демографічні та економічні фактори. До демографічних факторів відносяться: показники народжуваності та смертності населення, статевовікова структура населення, міграційні процеси в державі, рівень безробіття. До економічних факторів належать прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, номінальна заробітна плата в державі, мінімальна пенсія та інші соціальні виплати пенсіонерам.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз фінансово-економічних показників діяльності Пенсійного фонду України

Пенсійного фонду України з метою запровадження єдиного порядку і принципів формування та виконання бюджету Пенсійного фонду України, правління Пенсійного фонду України прийняло постанову від 3 березня 2003 р., якою затвердило Порядок складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України. Цим Порядком визначаються засади бюджетної системи Пенсійного фонду України, її структура, принципи, основи бюджетного процесу та регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету Пенсійного фонду.

Згідно з Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 9 серпня 2003 р. джерелами формування коштів Пенсійного фонду України є: страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, крім частини внесків, що спрямовується до накопичувального фонду; інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах; кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду; суми від фінансових санкцій, застосованих відповідно до цього закону та інших законів до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення; благодійні внески юридичних та фізичних осіб; добровільні внески; інші надходження відповідно до законодавства[11].

Найбільшу частку всіх надходжень до ПФУ становлять, як правило, страхові внески. Розмір страхових внесків на загальнообов'язкове державне

пенсійне страхування щорічно встановлює Верховна Рада України відповідно для страхувальників і застрахованих осіб при прийнятті Закону України "Про Державний бюджет на відповідний бюджетний період".

Страхові внески - це форма резервування заробітної плати, яка забезпечує матеріальні виплати та надання соціальних послуг працівникам в разі настання страхового випадку. Як правило, в пенсійній системі виплата здійснюється у вигляді пенсій. Страховий тариф встановлюється в залежності від імовірності настання ризику.

Страхові внески на державне пенсійне страхування нараховуються на фонд оплати праці та інші виплати, в тому числі в натуральній формі, які підлягають оподаткуванню прибутковим податком з громадян.

Розмір страхових внесків щорічно встановлюється ВРУ у відсотках:

- 1) для роботодавців - до суми фактичних витрат на оплату праці та інших виплат найманим працівникам, які підлягають оподаткуванню прибутковим податком з громадян;
- 2) для фізичних осіб - до сум оподатковуваного доходу (прибутку).

В Україні визначено, що єдиний внесок справляється при: торгівлі ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини, дорогоцінного каміння; відчуженні легкових автомобілів; придбанні нерухомості; наданні послуг стільникового зв'язку.

Таким чином, процес формування доходів ПФУ в економіці країни займає одне з важливих місць, оскільки з теоретичної точки зору, Пенсійний фонд є одним із методів перерозподілу національного доходу держави на користь певних соціальних груп населення. В цілому, виходячи із законодавчо встановлених напрямків надходження коштів до Пенсійного фонду, джерела формування його бюджету можна систематизувати таким чином: власні кошти Пенсійного фонду України; кошти Державного бюджету України; кошти державних позабюджетних цільових фондів.

За даними Додатку Ж, можна спостерігати збільшення доходів Пенсійного фонду України впродовж 2013-2017 років. Так, у 2013 році

доходи ПФУ збільшилися майже на 13%. Це є позитивним явищем у кризовий період, оскільки доходи збільшуються за рахунок відрахувань із Державного бюджету і внесків роботодавців та працівників. Також збільшення доходів в певній мірі зменшує дефіцит бюджету Пенсійного фонду. Проте, вже у 2014 році доходи ПФУ дещо зменшилися і становили 244,3 млрд грн. Подібна ситуація спостерігається і у 2016 році, коли доходи зменшилися майже на 4 % порівняно з попереднім 2015 роком і, відповідно, становили 255,8 млрд. грн. У 2017 році доходи становили 293,2 млрд.грн., що на 37, 4 млрд.грн. більше ніж у 2016р. Щоб визначити, яка саме складова доходів Пенсійного фонду впливає на його збільшення, необхідно проаналізувати структуру доходів Пенсійного фонду (табл.2.1.)

Таблиця 2.1

Структура доходів Пенсійного фонду за 2015-2018 рр.

Показники	Роки							
	2015 р.,		2016 р.,		2017 р.,		2018 р. (план. показник)	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Залишок коштів на початок року	1,7	0,66	0,8	0,34	0,9	0,30	0,8	0,24
Власні надходження	169,9	63,73	111,7	43,52	158,9	54,19	213,4	60,36
Кошти Державного бюджету України	94,8	35,57	142,5	55,55	133,4	45,51	118,7	33,58
Кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування	0,08	0,03	1,5	0,59	0,0003	0,00	20,5	5,82
Всього доходів з урахуванням залишку	266,5	100	256,7	100	293,2	100	353,6	100

Складено автором за джерелом [34] та [36].

Дані таблиці свідчать про те, що домінуючим інструментом у формуванні доходів Пенсійного фонду виступають власні надходження фонду, і у 2015 року відбулось збільшення даного виду надходжень до позначки 169,9 млрд. грн. Зокрема це пов'язано з підвищенням темпів

зростання фонду оплати праці, а отже, і збільшенням надходжень єдиного внеску. За 2017 рік надходження власних коштів зросли у порівнянні з 2016 роком на 47,2 млрд. грн., або на 42,3%. Перевиконання плану по надходженню власних коштів склалося на рівні 17,1 млрд. грн., або на 112,0%.

Кошти Державного бюджету України протягом 2013-2017 років не мають чіткої тенденції і ми можемо спостерігати то їх збільшення то зменшення. Зокрема, у 2013 році надходження з державного бюджету суттєво зросли і становили 83,2 млрд грн. Однак, вже в наступному 2014 році даний вид надходжень зменшився майже на 9% і становив 75,8 млрд грн. У 2015 році спостерігається збільшення надходжень з Державного бюджету до Пенсійного фонду України до позначки 94,8 млрд грн. Суттєвим є зростання надходжень з Державного бюджету до бюджету ПФУ у 2016 році, приріст даного виду надходжень становив 50,4% порівняно з 2015 роком. Такий стан справ пов'язаний, перш за все, зі зменшенням ставки єдиного соціального внеску у 2016 році з 36,6% (середній розмір по Україні) до 22%, що, відповідно, суттєво вплинуло на зменшення власних надходжень ПФУ. У 2017р. обсяг коштів державного бюджету України, що спрямовувався до бюджету Пенсійного фонду, зокрема на покриття його дефіциту, зменшився з 141,3 млрд. грн. планових асигнувань до 133,4 млрд. грн. фактичних [34].

Таблиця 2.2

Динаміка складу доходів Пенсійного фонду України у 2013-2017 рр.

Показник	Роки, млрд.грн.					Абсолютний приріст, млрд.грн.			
	2013	2014	2015	2016	2017	2013-2014	2014-2015	2016-2015	2016-2017
Власні надходження	169,1	168,3	169,9	112,5	159,8	-0,78	1,6	-57,4	47,3
Кошти Державного бюджету	82,23	75,8	94,8	142,6	133,4	-6,43	19	47,8	-9,2
Інше	1,13	1,1	1,8	11,4	0,01	-0,03	0,7	9,6	-11,39
Всього	252,4	245,2	266,5	256,7	293,2	-7,2	21,3	0	26,7

Складено автором за джерелом [34].

Щодо суми коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування, то заплановано, що вона буде найбільшою у 2018 році та становитиме 205,5 млрд. грн., складає 5,81 % від загальної суми доходів Пенсійного фонду України. Тоді як у 2015-2017 роках їх частка складала мінімальний відсоток, відповідно у 2015 році – 0,03 %, або 0,8 млрд. грн., у 2016 році – 1,5 млрд. грн., або 0,59%, а у 2017 році становила лише 0,00003 млрд. грн.. Дана тенденція пов'язана з тим, що до власних доходів 2018 року враховано суму єдиного внеску, розподілену на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, де особливістю є, зокрема: зміна максимальної величини бази нарахування ЄСВ (з 25 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 15 розмірів мінімальної заробітної плати); скасування пільгової ставки ЄСВ (0,5 розмірів мінімального страхового внеску) для групи платників єдиного податку; запровадження сплати ЄСВ для членів фермерських господарств[34].

Загальні доходи до Пенсійного фонду протягом досліджуваних років поступово зростали і в 2017 році доходи становили 293,2 млрд. грн.. і у 2018 році було заплановано збільшити їх на 83,78 %, або на 60,3 млрд. грн., котрі становлять 353,6 млрд. грн. Таким чином, у структурі доходів Пенсійного фонду України основну частку складають власні кошти, але питома вага коштів Державного бюджету України теж досить висока, що є негативним фактом і показує фінансову неспроможність до самофінансування.

Необхідно звернути увагу на те, що протягом 2017 року кількість застрахованих осіб збільшилася на 180,3 тис. осіб, в тому числі на 34,9 тис. збільшилася кількість юридичних осіб-платників ЄСВ. Слід зазначити, що протягом 2017 року легалізовано 99,5 тис. робочих місць, внаслідок чого Пенсійний фонд додатково отримав 120,2 млн. грн. ЄСВ. Станом на 01.01.2018 на обліку перебувало 2 504,6 тис. платників ЄСВ, з них юридичних осіб – 546,6 тис. (21,8%) та фізичних осіб-підприємців – 1958,0 тис. (78,2%). А загальна кількість застрахованих осіб на 1 січня 2018 року становила 12871,4 тис. осіб, з яких найманих працівників –

10159,5 тис. осіб. Загальна кількість застрахованих осіб протягом 2017 року зросла на 180,3 тис. осіб, у тому числі найманих працівників – на 177,2 тис. осіб.

За даними державної служби статистики України, 3,7 млн осіб, або кожен третій працівник, працюють без оформлення трудових відносин (показник неформальної зайнятості населення – 23,1%). Найбільше таких працівників у сільському господарстві (42,7%), торгівлі (19,6%), будівництві (15,7%), промисловості (5,3%) та транспорті (3,3%). Внаслідок неформальної зайнятості втрати Пенсійного фонду за рік складають понад 30 млрд грн.

Одним із головних елементів у прогнозуванні на макроекономічному рівні є значущість передумови формування бюджету. Це є невід’ємною частиною процесу бюджетного планування, яка дає змогу проаналізувати тенденції формування ресурсів бюджету та їх використання, а також виявити чинники, котрі необхідно враховувати у розрахунках бюджетних показників, їх взаємозв’язки та можливі способи впливу на них. Зазначені процеси також стосуються і бюджету Пенсійного фонду України, де для отримання достовірної інформації та розуміння чітких результатів, необхідний обґрунтований прогноз планових показників.

Використовуючи прогнозну модель надходжень до бюджету Пенсійного фонду України побудовану на основі кореляційно-регресійного аналізу, можливо зробити прогноз надходження доходів бюджету Пенсійного фонду України від розміру середньої заробітної плати на період 2018 – 2020 років. Дані про значення середньомісячної заробітної плати отримані, використовуючи інформацію з Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018 – 2020 роки [36], який розробило Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Отримані дані наведено в табл. 2.3. На основі наведених даних спостережень (Додаток 3) побудована модель, яка встановлює залежність доходів бюджету Пенсійного фонду України (Y_i) від середньомісячної заробітної плати (X_i), (i – кількість періодів, що розглядаються), формула 1.

$$Y_i = a_0 + a_1 \cdot X_i, \quad (1)$$

де a_0 – постійний складник Y_i ;

a_1 – коефіцієнт регресії.

Виходячи з даних спостережень (Додаток 3), модель регресії має вигляд:

$$Y_i = 24282,8 + 63,2x_i$$

Таблиця 2.3

Статистичні дані та прогнозне значення доходів бюджету ПФУ на 2018-2020 роки

Роки	Прогнозні значення середньомісячної заробітної плати, грн	Розраховані на основі моделі прогнозні показники доходу ПФУ, млн. грн
2018	8 629	569 635,6
2019	9 540	627 210,8
2020	10 537	690 221,2

Складено автором за джерелом [36].

Виходячи із прогнозованих даних таблиці 2.3, видно, що середньомісячна заробітна плата є одним з найвпливовіших факторів у процесі формування дохідної частини Пенсійного фонду України. У період з 2018 по 2020 роки розмір середньої зарплати буде збільшуватися, що свідчить про те, що за рахунок даної тенденції збільшення в майбутньому, а саме на 1908 грн. в порівнянні з 2018 роком, має збільшитися і дохідна частина бюджету Пенсійного фонду. Отже, фінансовий стан Пенсійного фонду має вагомий вплив на соціальну забезпеченість, як головного складника економічної безпеки держави. Виходячи із статистичних даних, можна сказати, що Пенсійний фонд України є практично зіставним із Державним бюджетом, який, на сьогодні, виступає єдиним джерелом покриття дефіциту бюджету ПФУ. Тому чим більший дефіцит даного фонду, тим більш підвищується імовірність зростання державного боргу.

Можна запропонувати наступні заходи щодо фінансово стабілізації пенсійної системи: зміна механізму фінансування пільгових пенсій, що забезпечить поступову ліквідацію боргів підприємств перед Пенсійним

фондом України; збільшення максимальної заробітної плати/доходу для нарахування ЄСВ; залучення до сплати ЄСВ членів фермерських господарств; запровадження компенсації Пенсійного фонду України пільг із сплати ЄСВ.

Кошти бюджету Пенсійного фонду використовуються на: виплату пенсій; надання соціальних послуг; фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду; оплату послуг з виплати та доставки пенсій; формування резерву коштів Пенсійного фонду.

За Державним бюджетом України закріплено фінансування таких виплат: пенсії військовослужбовцям рядового, сержантського складу; пенсії працівникам різних органів державної влади (державним службовцям, суддям, народним депутатам тощо); пенсії особам, які не мають трудового стажу для призначення трудової пенсії; надбавок та підвищень за різними пенсійними програмами (згідно законів України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального статусу", "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку", допомоги пенсіонерам по догляду за дітьми, допомоги працездатним за доглядом самотніми пенсіонерами тощо); компенсації різниці у пенсійному забезпеченні науковим працівникам; на додаткові заходи, пов'язані з виплатою окремих видів пенсій (багатодітним матерям та матерям інвалідів з дитинства, інвалідом зору 1 категорії, непрацюючій працездатній особі - інваліду 1 групи); надбавки до пенсій громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

З метою забезпечення фінансової стабільності Пенсійного фонду формується резерв коштів Пенсійного фонду. Важливою причиною нагальної потреби реформування пенсійної системи є стрімке зростання видатків Пенсійного фонду України у відсотках до ВВП. Сучасна держава повинна спрямовувати свою діяльність на забезпечення реальних стандартів добробуту своїх громадян. Як центральний суб'єкт виконання соціальних

функцій у суспільстві держава використовує бюджетне фінансування соціальних проектів, створює інститути обов'язкового та добровільного соціального страхування.

Таблиця 2.4

Видатки Пенсійного фонду України за 2010-2018 рр.

Показники	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП, млн грн	1 000 060	1 314 000	1 408 889	1 454 931	1 566 728	1 979 458	2 383 182	2 908 233
Видатки Пенсійного фонду України, всього, млн грн	191 472,7	209 036,0	228 763,7	252 755,0	245 246	265 655	253 448,6	291 467,3
У % до ВВП	19,1	15,9	16,2	17,4	15,7	13,4	10,6	10,0

Складено автором за джерелом [34]

Складна макроекономічна ситуація в країні, спад економічного розвитку призводять до значного зростання соціальних негараздів. Протистояти цим явищам може лише суспільство, в якому створено надійну систему соціального захисту населення.

Кошти Пенсійного фонду України, що зараховуються на єдиний рахунок фонду зберігаються на окремих рахунках його органів в уповноваженому банку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обслуговують органи Державного казначейства.

Таблиця 2.5

Структура видатків Пенсійного фонду за 2015-2018 рр.

Показники	Роки							
	2015 р., млн.грн.	%	2016 р., млн.грн.	%	2017 р., млн.грн.	%	2018 млн.грн. (план. показник)	%
Всього видатків, в т. ч. :	265667,8	100,0	253448,5	100,0	291467,3	100,0	345811,7	100,0
Видатки за рахунок власних надходжень	210766,7	79,33	202095,6	79,74	226675,7	77,77	248450,6	71,85
Видатки за рахунок коштів Державного бюджету України	54832,8	20,64	51346,4	20,26	64791,6	22,23	97361,1	28,15
Видатки за рахунок інших джерел	68,3	0,03	6,5	0,0003	4,80	0,00	0,00	0,00
Залишок коштів на кінець року	867,7	100,0	870,0	100,0	1772,5	100,0	7816,8	100,0

Складено автором за джерелом [36].

Кошти фонду використовуються виключно за призначенням і вилученню не підлягають. У таблиці 2.5 наведено структуру видатків бюджету Пенсійного фонду за період 2015-2018 років. Виходячи з вищенаведених даних видно, що видатки протягом аналізованого періоду стрімко зростали і вже у 2018 році планово складають 345811,7 млн. грн., що у співвідношенні до 2015 року, де загальна сума видатків становила 265667,8 млн. грн., зросли на 23,18 %. Більшою мірою такі зміни відбулись за рахунок видатків із власних надходжень Пенсійного фонду, відповідно, у 2015 році вони становили 210766,7 млн. грн., а у 2018 р. заплановано – 248450,6 млн. грн.. Тоді, як у 2016 році відображено негативну динаміку. Так, обсяг видатків, в порівнянні з 2015 роком, зменшився на 12219,3 млн. грн. або на 4,6% і склав 253448,5 млн. грн. При цьому видатки за рахунок власних надходжень теж знизились на 8670,9млн. грн. і склали 202095,6млн. грн..

Для підтримки соціальної справедливості в суспільстві держава має регулювати рівень заробітної плати та пенсії. Мінімальна пенсія являється державною соціальною гарантією, її розмір становив на кінець 2017 року майже 1373 грн. грн. , а в першому півріччі 2018р. - 1435 грн. Видатки Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету займають друге по величині місце у структурі видатків і їх частка протягом досліджуваного періоду коливалася в межах 20 – 28,15 %.

Отже, у досліджуваній період Пенсійний фонд не міг забезпечити виплату пенсій лише за рахунок власних надходжень, оскільки, в Україні відзначається низький рівень офіційних заробітних плат, з який здійснюється відрахування до Пенсійного фонду, що в свою чергу призводить до низької наповнюваності Фонду. Незважаючи на те, що частка видатків на пенсійне забезпечення у ВВП постійно зростає, проблеми забезпечення більшості пенсіонерів достойною пенсією залишається. Крім того, умови пенсійного забезпечення окремих категорій пенсіонерів нерівні.

2.2. Особливості формування та використання коштів недержавних пенсійних фондів

В Україні давно крім солідарної системи функціонує третій рівень пенсійного забезпечення, а саме – недержавні пенсійні фонди (НПФ).

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється починаючи з 2004 року після набрання чинності Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки.

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється починаючи з 2004 року після набрання чинності Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. [28, с. 17] Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки. За даними центру економічних досліджень та прогнозування, кількість недержавних пенсійних фондів має негативну тенденцію до зменшення. Так, у 2013р. кількість НПФ скоротилася з 96 до 94, а найбільше зменшення кількості НПФ відбулося в 2014р., тоді кількість НПФ скоротилася на 13 фондів, а за 2017 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 64 недержавних пенсійних фондів, що 8 НПФ менше ніж у 2016р. Проте, незважаючи на скорочення кількості НПФ,

система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно.

Таблиця 2.6

Кількості недержавних пенсійних фондів за 2012-2017 роки

Показники/звітна дата	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.
Кількість НПФ, внесених до Державного реєстру	96	94	81	76	72	64
Кількість адміністраторів НПФ, внесених до Державного реєстру	40	37	28	24	23	22
Абсолютна зміна кількості НПФ	-	-2	-13	-5	-4	-8

Складено автором за джерелом [33]

Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 8 регіонах України. Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 46, або 71,9% від загальної кількості зареєстрованих НПФ (додаток Л).

За даними Нацкомфінпослуг, ліцензію адміністратора НПФ зараз мають 22 юридичні особи, а 20 найбільших пенсійних фондів управляють активами в 2 млрд грн. Ця цифра могла б бути значно більше, якби з 2009 року інтерес до недержавних пенсійних фондів в Україні не почав різко знижуватися, що пов'язано з початком фінансової кризи і обвалом фондового ринку. В Україні не стало як великих фондів, так і активів, в які можна було б інвестувати. Проте з 2009 року ринок виріс в обсягах – з 0,86 млрд. грн. до 2,46 млрд. грн. станом на кінець 2017 року. Максимального обсягу ринок НПФ досяг в кінці 2015 року - 2,46 млрд грн. Найбільшими НПФ за обсягом активів були і залишаються фонди КНПФ НБУ, "Укрексімбанку", "Емеріт-Україна", "Професійний пенсійний фонд", "ПриватФонд" і фонд "Фармацевтичний". Активи 5 найбільших НПФ становлять понад 77% від усього ринку - 1,5 млрд грн (КНПФ НБУ займає більше 50% всього ринку), в той час як їх клієнтами є більше 15% всіх учасників НПФ (12,8 тис. осіб).

Найбільше учасників у фондах ["Магістраль"](#) (326 тис. чоловік), "Європа" (134 тис. чоловік) і "Емеріт-Україна" (73 тис. чоловік). У перший з

них входять члени профспілки залізничників, другий – активно працював з фізичними вкладниками по всій країні (за рахунок активної агентської мережі отримав велику кількість вкладників, багато з яких мають нульові рахунки), третім є пенсійним фондом "Укртелекому".

Починаючи з 2009 року до 2017 року лише 7 з 20 найбільших НПФ змогли подвоїти обсяг своїх активів. Кращі показники у "Емеріт-Україна" (+193,4%), Укрексімбанку (+160,2%), НПФ "Причетність" (+152,6%). Майже за 7 років вийти на рентабельність не змогли "Перший національний" (-30,4%) і "ІФД Капітал" (-29,8%).

У 2017 адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 58,7 тис. шт. пенсійних контрактів, що менше на 6,2% (3,9 тис. шт.) порівняно з 2016. Структура пенсійних контрактів у 2017 році: з вкладниками – фізичними особами – 51,7 тис. шт.; з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.; з вкладниками – юридичними особами – 6,9 тис. шт. Зменшення кількості пенсійних контрактів пов'язане зі зменшенням пенсійних контрактів з фізичними та юридичними особами. Так: порівняно з 2016 зменшення кількості контрактів з фізичними особами становило 6,3% (3,5 тис. шт.) та зменшення кількості контрактів з юридичними особами становило 5,5% (0,4 тис. шт.) у 2017; порівняно зі станом на 31.12.2015 зменшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 31.12.2017 становило 0,6% (0,3 тис. шт.), зменшення кількості контрактів з юридичними особами становило 9,2% (0,7 тис. шт.) (Додаток Н) [33].

Пенсійні контракти у 2017 укладено з 52,5 тисячі вкладників, з яких: юридичні особи – 1,8 тисячі, або 3,4% від загальної кількості вкладників, фізичні особи – 50,7 тисячі, або 96,6%. Кількість вкладників у 2017 зменшилася порівняно з аналогічним періодом 2016 року на 7,1% (4,0 тис. вкладників) та у 2016 порівняно з аналогічним періодом 2015 року кількість вкладників збільшилася на 2,5% (1,4 тис. вкладників). У 2016р. кількість вкладників становила 56,5 тисячі, з яких юридичні особи становили 2,3 тисячі вкладників, фізичні особи – 54,2 тисячі вкладників; а в 2015р. – 55,1

тисячі вкладників, з яких юридичні особи становили 2,3 тисячі вкладників, фізичні особи – 52,8 тисячі вкладників. Зменшення кількості вкладників з 2016 по 2017 відбулося за рахунок зменшення кількості вкладників фізичних осіб на 6,5 % та юридичних осіб на 21,7% .

Таблиця 2.7

Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників

Показник	Роки		
	2015	2016	2017
Кількість вкладників юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців	2,3		1,8
Кількість вкладників фізичних осіб	52,8	54,2	50,7
Кількість укладених пенсійних контрактів з юридичними особами та фізичними особами-підприємцями	7,7	7,4	7,0
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами	52,0	55,2	51,7

Складено автором за джерелом [33]

Управління активами – вид діяльності професійних учасників фондового ринку. Його мета – збереження і примноження активів недержавних пенсійних фондів [56]. Інакше кажучи, управління активами – це інвестування активів НПФ у різноманітні інвестиційні інструменти: акції, облігації, нерухомість, депозити, золото тощо, з метою отримання інвестиційного доходу, що розподіляється між усіма учасниками та обліковується на рахунку кожного учасника фонду.

Активами НПФ управляють КУА – це господарські товариства, які здійснюють професійну діяльність з управління активами НПФ та інститутів спільного інвестування на підставі ліцензії, що видається Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Це єдиний вид діяльності, який має право здійснювати КУА. Його можна розділити на кілька сегментів: управління публічними фондами; управління клієнтськими фондами; управління недержавними пенсійними фондами.

Показником ефективності КУА є чиста вартість одиниці пенсійних активів (ЧВОПА). Цей показник відображає зміну (приріст або зменшення) кожної гривні, сплаченої майбутнім пенсіонером в фонд. При цьому важливі

не короткострокові перемоги, а стабільний приріст в часі. Саме динаміка приросту ЧВОПА показує, чи були допущені КУА помилки в управлінні чи ні, і наскільки вона добре оцінює і управляє ризиками. Адже помилки керуючого дуже дорого обходяться майбутнім пенсіонерам.

Для більш глибокого розуміння інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні варто ознайомитись з основними показниками їх діяльності. Величина пенсійних внесків є головним фактором впливу на розмір інвестиційного доходу, тому для диверсифікації пенсійних активів та інвестування їх у більш дохідні фінансові інструменти розмір залучених пенсійних внесків, відповідно, має бути більшим. За 2017р. переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали цінні папери(додаток М), дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (40,8%), депозити в банках (43,9% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (8,2%), акції українських емітентів (0,5%).

Таблиця 2.8

Структура інвестованих пенсійних активів [33]

Активи	Роки		Питома вага, (%)	Приріст 2017/2016, (%)
	2016	2017		
Грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках	884,2	1 083,3	43,9	22,5
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України	875,8	1 004,9	40,8	14,7
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	200,8	202,4	8,2	0,8
Акції українських емітентів	15,7	11,3	0,5	-28,0
Об'єкти нерухомості	86,0	62,6	2,5	-27,2
Банківські метали	8,7	10,1	0,4	16,1
Кошти на поточному рахунку	18,5	22,2	0,9	20,0
Активи не заборонені законодавством України	22,3	24,0	1,0	7,6
Дебіторська заборгованість	26,2	41,8	1,7	59,5
Акції іноземних емітентів	0,5	3,0	0,1	500,0
Загальна вартість активів	2	2 465,6	100,0	15,3

Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ. У 2017р. відбувся приріст вкладень в цінні папери, дохід по яких

гарантовано Кабінетом Міністрів України (на 14,7%) та незначний приріст вкладень в облігації українських емітентів (на 0,8%), при цьому, значно зменшився обсяг активів, що вкладені в акції українських емітентів (на 28,0%). Крім того, у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року, збільшилося інвестування пенсійних активів в акції іноземних емітентів на 2,5 млн. грн. і в цілому за 2017р. вони складають 0,1% (3,0 млн. грн.) від загальної вартості активів. Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, у 2017р. становив 1 455,5 млн. грн., збільшившись у порівнянні з 2016 на 375,0 млн. грн., або на 34,7%.

Недержавні пенсійні фонди України майже не практикують вкладання активів у банківські метали, хоча це могло б позитивно впливати на зростання інвестиційного доходу, оскільки за своєю природою вони є доволі ліквідними. Однак ринок золота дуже нестабільний, тому дорогоцінний метал як об'єкт інвестицій найбільш цікавий для періодів, що характеризуються фінансовою нестабільністю в країні, коли внутрішні ціни на золото зростають відносно гривні, яка знецінюється. Крім того, варто виокремити об'єкти нерухомості, які, незважаючи на те що в посткризовий період несуть у собі високий ступінь ризику, все ж необхідні в портфелі задля його диверсифікації та отримання відносно високої доходності по цих інструментах.

Недержавне пенсійне забезпечення та зокрема НПФ є досить потужними учасниками національного ринку фінансових послуг і мають велике значення як для окремого індивіду так і економіки в цілому. НПФ є дієвим фінансовим інструментом створення власних пенсійних заощаджень. Використання акумульованих пенсійних активів дає можливість вивільнити до цього незадіяний капітал населення, що знаходився у формі власних заощаджень, та перевести його у реальний сектор економіки у формі інвестицій. Але, особливих перспектив у НПФів без зростання економіки і проведення пенсійної реформи не буде.

Недержавна пенсійна система відіграє надзвичайно важливу роль у пенсійному забезпеченні населення. Вона є безпечним, а у більшості випадків і пільговим, засобом забезпечення гідного рівня життя після виходу на пенсію. Інша, не менш важлива функція недержавної пенсійної системи, полягає у тому, що являє собою джерело довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни. Інвестування активів НПФ в економіку країни здійснюють організації, що спеціалізуються на управлінні активами.

Отже, недержавна пенсійна система користується найбільшою популярністю серед населення інших країн. Саме вона дозволяє отримувати досить велику пенсію, розмір якої працівник регулює самостійно, виходячи зі своїх внесків. Приватне пенсійне забезпечення поступово витісняє державне. І це зрозуміло, адже майбутні пенсіонери самі регулюють обсяги своєї пенсії, контролюють її надходження. Гроші не лежать мертвим капіталом, вони працюють у банках та збільшуються на певний відсоток щороку, або щокварталу. Тому майбутні пенсіонери можуть бути впевненими у своєму майбутньому. Для реалізації потенціалу недержавних пенсійних фондів активну участь у цих процесах повинна брати держава. Зокрема, вона має сприяти забезпеченню дохідними, надійними фінансовими інструментами, розвитку ринку цінних паперів, створенню сучасної законодавчої бази. Таким чином, роль інвестування недержавними пенсійними фондами в Україні буде зростати. Більше того, варто приділити належну увагу вирішенню проблеми нерозвиненості соціально-економічної політики держави, фондового ринку та підняттю добробуту населення для можливості забезпечення гідної старості.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення населення

Пенсійне забезпечення є однією з основних гарантій матеріального забезпечення непрацездатних громадян. Для непрацездатних пенсіонерів пенсія фактично стає основним джерелом їх існування. Відповідно до ст. 46 Конституції України, пенсія має забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством. На жаль, сьогоденні реалії такі, що ця вимога Конституції України не дотримується державою.

Створення умов для гідної результативної праці є провідним важелем забезпечення практичної реалізації людського потенціалу нації. Реалізація права людини на працю відіграє визначальну роль у процесі її соціалізації, створює мотивацію для самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу нації. Оптимізація структури зайнятості, трансформація системи оплати праці та удосконалення регулювання ринку праці не лише дозволять досягти суттєвого підвищення рівня життя широких верств населення, але й сприятимуть наближенню соціальної структури до європейських зразків: подоланню масштабної бідності, створенню чисельного середнього класу, зменшенню рівня соціального розшарування.

Аналіз системи державного пенсійного страхування України показав, що на сьогодні вона є не стійкою. Основними причинами є розбалансованість бюджету Пенсійного фонду України, що в свою чергу пов'язана зі зростанням видатків на численні виплати, не підкріплені адекватними надходженнями страхових платежів і щорічне збільшення залежності ПФУ від державного бюджету України.

Серед основних причин фінансової незбалансованості Пенсійного фонду України можна виділити такі:

1) в Україні повною мірою функціонує лише солідарний рівень пенсійного страхування, тоді як впровадження II рівня (обов'язкової накопичувальної системи) постійно відкладається, розвиток добровільного пенсійного страхування обмежується нерозвиненістю фондового ринку, низьким рівнем доходів і недовірою населення до фінансових інститутів;

2) чинна система державного пенсійного страхування залежна від демографічної ситуації в країні, якій притаманне старіння населення;

3) середній і малий бізнес відчують великий податковий тягар, що активує зростання неофіційних заробітних плат та зайнятості в цілому, що в свою чергу звужує базу нарахування пенсійних внесків;

4) населення країни має високий рівень недовіри як до державної, так і недержавної складових пенсійної системи, відсутні стимули до платежів страхових пенсійних внесків. Потрібно зазначити, що ці фактори тісно пов'язані один з одним. Притаманна їм пропорційна взаємозалежність може змінитись обернено пропорційно. Так, чергове підвищення ставок страхових пенсійних внесків може призвести не до зростання доходів ПФУ, а до їх падіння через зниження збирання.

5) непропорційне збільшення розмірів пенсійних виплат, що не базуються на фактичній сплаті страхових внесків;

6) низький рівень оплати праці та заборгованість з виплати заробітної плати;

7) наявність заборгованості зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування серед підприємств, установ і організацій;

8) підвищення мінімального розміру пенсії за віком до рівня прожиткового мінімуму, що не узгоджено із зростанням заробітної плати та реальними фінансовими можливостями державного Пенсійного фонду;

9) недостатня диверсифікованість методів пенсійного страхування тощо.

Всі вищеназвані причини призводять до руйнування пенсійної страхової системи, оскільки витрати на пенсійне забезпечення покриваються лише на 65% надходженнями від страхових внесків [75]. Якщо не змінити ситуацію, страхові принципи в пенсійному забезпеченні буде знівельовано.

Упродовж 2014–2017 рр. у реформуванні пенсійної системи було здійснено ряд важливих кроків, спрямованих на зменшення нерівності між працівниками та пенсіонерами. Зокрема, скасовано так звані спеціальні пенсії, розпочато обмеження пільг із дострокового виходу на пенсію. Однак усе це – тільки початок роботи, яка потребує першочергової уваги урядовців і парламентаріїв. Зокрема, й за такими напрямками:

1. Забезпечення адекватної та справедливої індексації пенсій. Існуючий порядок індексації грошових доходів населення виключає з об'єктів індексації соціальні виплати, які визначаються залежно від прожиткового мінімуму, зокрема пенсії, обчислені з урахуванням абзацу першого частини першої ст. 28 ЗУ "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (встановлює мінімальний розмір пенсії за віком у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність), додаткові пенсії, підвищення, компенсаційні виплати, надбавки та інші доплати до пенсії, які визначаються залежно від прожиткового мінімуму. За умови відповідності динаміки прожиткового мінімуму індексу споживчих цін такий порядок можна вважати обґрунтованим. Однак цей новий порядок перерахунку жодного разу не застосовувався на практиці, з 2014 р. дію частини другої ст. 42 ЗУ "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" зупинено до стабілізації економічної ситуації в країні. Унаслідок критично недостатньої та несправедливої індексації найбільшою мірою від інфляції потерпають літні люди з найнижчими пенсіями, збільшується рівень бідності пенсіонерів відносно доходів працюючих. Заплановане щорічне підвищення прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, у кращому випадку дасть змогу зменшити вплив поточної інфляції, але не надолужить минулорічних втрат купівельної спроможності пенсій. Нинішній розмір

встановленого прожиткового мінімуму дуже сильно відстає від сучасного рівня цін. Якщо за абсолютний критерій бідності пенсіонерів брати не законодавчо встановлений, а фактичний розмір прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, то понад 80% пенсіонерів перебувають за межею бідності. Оскільки номінальні показники зарплат зростали значно швидше, ніж пенсії, пенсіонери стали біднішими не лише порівняно з фактичною вартістю життя, а й порівняно з доходами працюючих. За даними ПФУ, середній розмір пенсій на кінець 2016 р. становив 1700 грн. — це лише 39% від середнього розміру зарплат, тоді як в кінці 2014–2015 рр. відповідне співвідношення становило близько 46%. Половина пенсіонерів в кінці 2016 р. одержували виплати в розмірі не вище 1355 грн. Найбільше зростання заробітної плати та пенсії простежується в 2017 році: рівень зарплати склав 6273 грн., та збільшився в порівнянні з 2016 роком на 1791,1 грн., або на 39,96%, а зростання пенсії склало 650, 9 грн., або 35,6% і становило 2479,2 грн. Але, відбулося фактичне збільшення лише номінального доходу населення, оскільки середній рівень інфляції за проаналізований період склав 118,96%, та зробив неможливим збільшення реальних доходів населення.

Проблема підтримання купівельної спроможності пенсій найгостріше виявляється під час криз, коли фінансові можливості держави особливо обмежені. За неможливості виконати публічні пенсійні зобов'язання у повному обсязі необхідно сконцентрувати зусилля на підтримці найбільш нужденних, щоб не допустити поляризації в розмірах пенсій, запобігти зростанню рівня та глибини бідності пенсіонерів. Необхідна нова формула індексації пенсій у кризових умовах. Така "кризова" формула має враховувати співвідношення між розмірами законодавчо встановленого і розрахованого за фактичними цінами прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

2. Прозорість і послідовність у реформуванні пенсійних пільг. Упродовж 2014–2017 рр. кілька разів до законодавства вносилися зміни,

спрямовані на обмеження пільг щодо раннього виходу на пенсію. Проте ці зміни зводяться до механічного підвищення параметрів дострокових пенсій (збільшення тривалості необхідного страхового стажу/вслуги, підвищення або встановлення мінімального пенсійного віку) і не супроводжуються жодними заходами щодо посилення безпеки праці, поліпшення виробничого оточення, стимулювання здоров'я, зберігаючої поведінки працівників тощо. Перелік категорій працівників, які мають право дострокового виходу на пенсію, порядок ідентифікації шкідливих чинників на робочому місці та умови дострокового виходу на пенсію залишаються необґрунтованими, не враховують реалій сучасної структури зайнятості і посилюють нерівність між працівниками та пенсіонерами. Система стає дедалі більш складною й непрозорою, при цьому частина пільг набувають фіктивного характеру. Зокрема, встановлення вікової межі для виходу на пенсію за вислугу років фактично перетворює пенсії за вислугу років на дострокові пенсії за віком. Водночас загострюється питання щодо механізмів фінансування виплати пенсій у період до досягнення загальноновстановленого пенсійного віку. На тлі різкого зниження розміру єдиного соціального внеску для роботодавців (до 22%), повного звільнення найманих працівників від сплати єдиного соціального внеску та анонсованих структурних реформ (зокрема ліквідації значної кількості вугледобувних шахт) фінансування дострокових пенсій стає серйозним викликом для солідарної системи. Інше джерело додаткових надходжень, втрачене солідарною системою, — вищий розмір єдиного внеску, сплачуваний працівниками, які мали право на так звані спеціальні пенсії. З червня 2015 р. спецпенсії не призначаються і не перераховуються, але різниця між "звичайними" та спеціальними пенсіями, призначеними до цього часу, може зберігатися ще досить довго (залежно від темпів актуалізації звичайних пенсій і природного убутку одержувачів спецпенсій), а отже, швидкого скорочення бюджетних видатків за цією статтею не варто очікувати. Вірогідне збільшення навантаження достроковими пенсіями на солідарну систему в умовах різкого скорочення обсягів власних надходжень і

консолідації бюджетних видатків зумовлює високі ризики подальшого зниження реальних доходів пенсіонерів. Реформування пенсійних пільг щодо раннього виходу на пенсію за віком або за вислугу років потребує науково обґрунтованої ревізії переліку категорій працівників, які мають право дострокового виходу на пенсію, та розроблення нового порядку ідентифікації шкідливих чинників на робочому місці. Для здійснення науково-експертного дослідження умов праці може бути залучена технічна та фінансова допомога міжнародних організацій і донорів. Умови дострокового виходу на пенсію мають бути обґрунтовані та збалансовані як за професійною, так і за гендерною ознаками. По найнебезпечніших видах робіт/виробництв має бути встановлене обмеження за максимальною тривалістю стажу. Для фінансування дострокових пенсій необхідно запровадити корпоративні (професійні) пенсійні програми через систему недержавного пенсійного забезпечення та страхування життя із широким залученням усіх сторін соціального діалогу.

3.2. Основні напрями реформування пенсійної системи

Для України проблема пенсійного забезпечення є надзвичайно актуальною, тому що на даному етапі відбувається такий процес як «старіння нації», що призводить до збільшення кількості людей пенсійного віку та зростання пенсійного навантаження на працюючих. В результаті маємо незбалансованість доходів і витрат Пенсійного фонду. Тому необхідно з'ясувати шляхи реформування пенсійної системи України, опираючись на досвід інших країн з розв'язання цього питання.

Розвиток і функціонування економіки з соціальним спрямуванням призводить до усвідомлення природи реалій «видатки держави – потреби населення». Існуючий механізм системи соціальних гарантій, за своєю сутністю, виключив можливості особистої участі, спрямованої на

закріплення соціальної захищеності пенсіонерів. Соціально орієнтована ринкова економіка життєздатна лише до тих пір, поки дотримуються необхідні межі соціального захисту, за якими розпочинається соціальне утриманство. Забезпечити гідне життя людям похилого віку, посилити оптимізм і впевненість у завтрашньому дні осіб, які працюють покликана реформа системи пенсійного забезпечення. З цією метою необхідно:

- стабілізувати солідарну пенсійну систему, зокрема шляхом подальшої легалізації та детінізації заробітної плати;
- підвищити якість обслуговування пенсіонерів шляхом запровадження сучасних інформаційних технологій;
- запровадити накопичувальну пенсійну систему шляхом нормативно-методичного забезпечення переходу до паралельних систем загальнообов'язкового та добровільного пенсійного страхування на основі персоніфікованих пенсійних внесків;
- удосконалити законодавство щодо пенсійного забезпечення окремих категорій осіб шляхом створення та запровадження обов'язкової професійної пенсійної системи, яка визначатиме умови та порядок обов'язкового пенсійного забезпечення окремих категорій осіб, зайнятих на роботах із шкідливими та важкими умовами праці, або тих, що працюють на посадах і за професіями, зайнятість на яких дає право на призначення пенсії на пільгових умовах чи за вислугу років;
- урегулювати питання щодо пенсійного забезпечення батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, які здійснюють виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- збільшити розмір пенсії за особливі заслуги перед Україною матерям, які народили п'ятеро і більше дітей та виховали їх до досягнення шестирічного віку[61, с.19].

Пенсійна система лише тоді може вважатись досконалою, коли вона є фінансово стабільною і захищеною від ризиків.

В останні роки спостерігається значний рівень дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, що негативно впливає на його основну діяльність, щодо підвищення рівня соціальної захищеності пенсіонерів. Виходячи з вищезазначеного, задля зменшення поточного дефіциту бюджету ПФУ слід скасувати обмеження щодо сум, на які нараховуються страхові внески та посилити контроль за ефективністю управління коштами загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, скасувавши практику фінансування адміністративних витрат ПФУ з його власних коштів.

Поступове підвищення пенсійного віку за оцінками фахівців зменшує дефіцит бюджету ПФУ. Так, у 2017 році дефіцит бюджету ПФУ з використанням поступового варіанту зменшено на 30 млрд гривень у порівнянні з 2016р. і склав 56,1 млрд.грн. [34]. Проте, підвищення, таким чином, пенсійного віку призведе лише до часткового та тимчасового балансування бюджету ПФУ проте водночас – до загострення ситуації у суміжних секторах суспільства, зокрема:

1. Ускладнить ситуацію на ринку праці та створить додатковий тиск на службу зайнятості, загостривши проблему окрім «першого робочого місця» проблемою працевлаштування осіб передпенсійного віку.
2. Може створити негативний вплив на рівень народжуваності.
3. Збільшення нормативного страхового стажу з 20-25 років до 30-35 років призводить до зменшення одразу на 10 років понаднормативного стажу, за який отримуються підвищення пенсій, і це суттєвим чином вплине на доходи пенсіонерів.
4. Підвищення пенсійного віку в Україні не має підтримки суспільства. Відповідно до результатів дослідження суспільної думки, більше респондентів підтримують зменшення пенсійного віку для чоловіків до 55 років, аніж підвищення пенсійного віку для жінок. [1].

Отже, є зворотний ефект в пенсійній системі внаслідок ймовірного підвищення пенсійного віку з одночасним подовженням страхового стажу

має бути врахований при визначенні доцільності та конкретних форм реалізації цієї складової пенсійної реформи.

Пенсійні системи удосконалюються практично в усьому світі, насамперед у країнах з високорозвиненими суспільними відносинами. Це зумовлено тенденціями старіння населення. Тому, крім підвищення пенсійного віку, запроваджуються інші, побудовані на принципово нових засадах, системи пенсійного забезпечення, які розосереджують ризики і послаблюють їхній вплив. Для України найбільш прийнятною є багаторівнева пенсійна система. З урахуванням цього пенсійну реформу слід проводити за трьома напрямками: реформування солідарної системи, створення обов'язкової накопичувальної системи і розвиток добровільної накопичувальної системи. Реформування пенсійної системи має бути підкріплене адекватними змінами в оподаткуванні, які заохочували б роботодавців і найманих працівників до накопичення та інвестування пенсійних заощаджень. З цією метою необхідно: знизити ставки оподаткування доходів фізичних осіб, що сприятиме підвищенню доходів населення та їх легалізації і збільшенню пенсійних внесків; звільнити від оподаткування частину доходів фізичних та юридичних осіб, яка спрямовуватиметься в накопичувальну пенсійну систему; звільнити від податку на прибуток інвестиційні доходи, одержані від вкладення пенсійних коштів; включити до системи оподаткування доходів фізичних осіб виплати з накопичувальної пенсійної системи; звільнити суб'єктів господарювання, які управляють пенсійними коштами, від податку на додану вартість послуг з обслуговування пенсійних активів, оскільки це призводить до адекватного зменшення пенсійних виплат; розробити правовий та економічний механізми залучення доходів, одержаних від легалізації та податкової амністії, до недержавних пенсійних фондів[75].

Одним з основних, і чи не найголовнішим, напрямом поліпшення фінансування пенсійного страхування населення є виведення заробітної плати з тіні. Це можна зробити, шляхом зменшення податкового тягара на

неї. Існуюча в даний час система оподаткування доходів громадян, завдяки високій ставці, не стимулює отримання таких заробітків через касу підприємства, а створює об'єктивні умови для їх приховування та отримання у вигляді готівки. При цьому працівник економить на податках, але втрачає на послугах державного соціального страхування. Роботодавець заощаджує на сплаті відрахувань у соціальні фонди, що для нього є досить вагомим джерелом отримання додаткового незаконного прибутку [1].

До найголовніших пріоритетів реформування солідарної пенсійної системи на сучасному етапі слід віднести вдосконалення механізму індексації пенсій з метою підтримки купівельної спроможності доходів та запобігання бідності пенсіонерів порівняно з рештою населення.

Проблеми індексації пенсій існують і в розвинутих країнах. Це пов'язано з недосконалістю індексації пенсій на інфляцію: певний лаг між зростанням загальних доходів населення та індексацією пенсій у зв'язку із зростанням цін загрожує поширенням бідності непрацездатних громадян відносно середніх стандартів суспільства, постійним відставанням купівельної спроможності пенсій.

Важливим залишається питання щодо ліквідації пільгових дострокових пенсій. Існування значної системи пенсійних пільг, успадкованої від радянських часів, є одним з головних чинників, що здійснює дестимулюючий вплив на економічну активність населення України. Право виходу на пенсію раніше встановленого віку не може вважатися адекватною компенсацією за працю у шкідливих умовах чи особливий характер роботи. Для кожної окремої людини і для суспільства загалом набагато важливіше (і, зрештою, вигідніше) запобігти втратам здоров'я через несприятливі умови на робочому місці, зберегти і продовжити тривалість активного періоду життя. Натомість можливість раніше вийти на пенсію може бути навіть стимулюючим чинником для зайнятості в подібних умовах. При цьому роботодавцеві часто буває дешевше сплачувати внески чи компенсацію на виплату дострокової пенсії, ніж покращувати умови праці.

Накопичувальна складова пенсійної системи, спрямована на виховання економічної самостійності та відповідальності громадян за стан особистого матеріального добробуту після виходу на пенсію. Це повинно змусити людей уже сьогодні замислитися над тим, що вони отримають по завершенні своєї трудової діяльності та, підвищити їх зацікавленість у контролі за належною сплатою роботодавцями страхових внесків до Пенсійного фонду.

Створення другого рівня пенсійної системи означатиме запровадження в нашій країні системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Суть такої системи полягатиме у тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи (загальний рівень пенсійних відрахувань залишиться незмінним) накопичуватиметься у єдиному Накопичувальному фонді і обліковуватиметься на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян які (та на користь яких) сплачуватимуть такі внески. Ці кошти інвестуватимуться в економіку країни з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів. Управління пенсійними коштами здійснюватимуть компанії з управління активами (для яких ця діяльність є професійною і буде ліцензуватись), обраними на конкурсній (тендерній основі). При інвестуванні пенсійних активів компанії будуть діяти згідно з вимогами законопроектів щодо напрямків інвестування, ринків на яких можна буде здійснювати інвестиції та вимог щодо диверсифікації (вкладання коштів у різні напрямки) інвестиційних вкладень. Безпосереднє зберігання пенсійних активів буде здійснювати банківська установа - зберігач, яка буде нести відповідальність за цільове використання цих активів. Кошти, що обліковуватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян будуть власністю цих громадян, і вони зможуть скористатись ними при досягненні пенсійного віку (або, у випадках передбачених законом, раніше цього терміну, наприклад у випадку інвалідності). Виплати з Накопичувального фонду будуть здійснюватись додатково до виплат із солідарної системи. Введення Другого рівня пенсійного страхування дозволить:

- збільшити загальний розмір пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу;
- посилити залежність розміру пенсії від трудового вкладу особи, а отже посилити зацікавленість громадян та їх роботодавців у сплаті пенсійних внесків;
- зменшити "податковий тиск" на фонд оплати праці роботодавців за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду, що здійснюватиметься із заробітку працівника;
- успадковувати кошти, обліковані на персональному пенсійному накопичувальному рахунку, родичам застрахованої особи;
- створити потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки;
- розподілити ризики виплати низьких розмірів пенсій між першим та другим рівнем пенсійної системи, і таким чином застрахувати майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань у економічному розвитку держави;
- підвищити ефективність управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функції управління пенсійними активами[61].

Слід відмітити, що учасниками цієї системи будуть особи, яким на дату запровадження системи виповнилося не більше 35 років. Ставку страхового внеску на дату впровадження системи передбачається встановити у розмірі 2 % із подальшим її щорічним підвищенням на один відсоток до досягнення 7 %. Адміністрування страхових внесків накопичувальної системи здійснюватиметься через Пенсійний фонд України. Через 2 роки після запровадження сплати страхових внесків до накопичувальної системи її учасники матимуть можливість направити свої пенсійні кошти до обраного недержавного пенсійного фонду. Це дозволить застрахованим особам самостійно вирішувати, яка інвестиційна політика є найбільш прийнятною

для інвестування їх пенсійних заощаджень, а отже - в більшій мірі впливати на розмір своєї майбутньої пенсії [12, с.13].

Третій рівень пенсійного забезпечення створюється у вигляді системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення за пенсійними схемами з визначеними внесками, які вимагають менших адміністративних витрат. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди, які за типами поділятимуться на відкриті, корпоративні та професійні. Іншою формою заощаджень у межах третього рівня є відкриття пенсійних депозитних рахунків у банківських установах або страхових організаціях за ініціативою окремої особи.

Станом на 30.06.2018р. в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 65 недержавних пенсійних фондів та 40 адміністраторів НПФ. Система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно. Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту наведені в Додатку Р.

Найважливішими умовами ефективного проведення пенсійної реформив цілому та запровадження накопичувальної пенсійної системи, зокрема, мають бути: повернення довіри громадян до фінансових установ та до органів державної влади; безумовне дотримання принципів верховенства права, незворотності в часі дії законів; забезпечення законодавчо встановлених державних гарантій окремим категоріям населення та ін. Вдосконалення концепції і параметрів обраної моделі пенсійної системи з урахуванням національної специфіки і її потенціалів дозволить забезпечити високі соціальні стандарти життя громадян непрацездатного віку та реалізувати задекларовані принципи соціальної держави в Україні.

Отже, стан пенсійної системи та економічний ефект від реформування свідчать про необхідність подальшого проведення пенсійної реформи в Україні з урахуванням заходів загальноекономічного характеру. Реалізація основних завдань реформування пенсійного забезпечення дасть

змогу перейти до більш високих стандартів матеріального забезпечення пенсіонерів та досягти бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду.

На початковому етапі функціонування обов'язкових накопичувальних пенсійних програм держава повинна відігравати ключову роль в організації ефективної системи захисту пенсійних активів громадян. Серед комплексу заходів щодо формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм першочерговими повинні стати: активізація перетворень в інституційній і нормативно – правовій базі функціонування другого рівня, а також фондового ринку країни; визначення інструментів та напрямів інвестування пенсійних активів; організація багатоступеневою контролю у системі накопичувального пенсійного страхування із залученням широкого кола суб'єктів другого рівня; проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо підвищення довіри у громадян до накопичувальних пенсійних програм; забезпечення реалізації права громадян на обсяг пенсійних виплат, що відповідає сумі накопичених внесків та інвестиційного доходу від їх інвестування; надання оперативної інформації населенню про динаміку зміни вартості пенсійних активів другого і третього рівнів національної пенсійної системи.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми реалізації пенсійного страхування в контексті світового і вітчизняного досвіду, що дало змогу обґрунтувати такі висновки і пропозиції теоретичного та прикладного характеру.

По-перше, однією із найважливіших складових фінансової системи є система пенсійного страхування. Вона виступає не лише своєрідним індикатором досконалості розвитку соціальної сфери, а й результуючим показником трудового вкладу членів суспільства у досягнення прогресу. Пенсійна система відіграє вирішальну роль не лише в соціальному і суспільно-політичному житті країни, а й в її фінансовій системі, впливаючи на формування і перерозподіл грошових ресурсів в регіональному і галузевому аспектах. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення пенсійної системи у відповідності до потреб суспільства і реального рівня економічних досягнень. Із введенням в дію з 01 січня 2004 року Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачається запровадження такої системи пенсійного страхування, яка б базувалася на чіткому розподілі матеріального забезпечення в старості залежно від трудової участі громадян у здійсненні соціального внеску до системи пенсійного страхування.

По-друге, аналіз пенсійних систем більшості країн з розвиненою економікою дозволяє зробити висновок про те, що пенсійне забезпечення у світі явно еволюціонує від державно-розподільних до змішаних і далі – до приватно накопичувальних систем. Хоча малоімовірно, що останні в найближчому майбутньому стануть переважаючими. Як видно, «секрет» успіхів пенсійних систем країн Заходу полягає у встановленні державою

чітких правил створення пенсійних нагромаджень при передачі обов'язків по формуванню пенсій і управлінню пенсійними активами у приватний сектор.

По-третє, дослідивши динаміку основних фінансових показників Пенсійного фонду України можна говорити про те, що недотримання основних економічних законів при формуванні бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту та спричинило суттєву зміну структури доходів і видатків. У ході аналізу діяльності ПФУ було виявлено, що її головною проблемою є дисбаланс дохідної та видаткової частин бюджету як наслідок системного порушення принципу економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів і внутрішнього валового продукту.

За таких умов порушується принцип загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, визначений ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», щодо обов'язкового фінансування за рахунок коштів Пенсійного фонду витрат, пов'язаних із виплатою пенсій та наданням соціальних послуг в обсягах, передбачених цим законом, і відкладається на невизначений термін перетворення Пенсійного фонду в самоврядну, самоокупну організацію.

Обґрунтовано, що рівень пенсійних виплат для забезпечення мінімальних потреб більшості непрацездатного населення України є недостатнім. Щорічне зростання номінального розміру пенсій, враховуючи показники інфляційного тиску, повністю нівелюється факторами макроекономічної нестабільності.

По-четверте, на початковому етапі функціонування обов'язкових накопичувальних пенсійних програм держава повинна відігравати ключову роль в організації ефективної системи захисту пенсійних активів громадян. Через свої основні фінансові інститути – Національну комісію з цінних паперів і фондового ринку і Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, вона запропонувати надійний механізм державного регулювання фінансових відносин у системі

накопичувального пенсійного страхування і організувати дієвий державний контроль за збереженням і використанням її пенсійних активів.

Встановлено, що серед комплексу заходів щодо формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм першочерговими повинні стати: активізація перетворень в інституційній і нормативно – правовій базі функціонування другого рівня пенсійної системи, а також фондового ринку країни; визначення інструментів та напрямів інвестування пенсійних активів; організація багатоступеневою контролю у системі накопичувального пенсійного страхування із залученням широкого кола суб'єктів другого рівня; проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо підвищення довіри у громадян до накопичувальних пенсійних програм; забезпечення реалізації права громадян на обсяг пенсійних виплат, що відповідає сумі накопичених внесків та інвестиційного доходу від їх інвестування; надання оперативної інформації населенню про динаміку зміни вартості пенсійних активів другого і третього рівнів національної пенсійної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України «Щодо балансування фінансового стану Пенсійного фонду України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/297/#_ftnref12.
2. Баранова Н., Поляк Н. Удосконалення соціальних стандартів у системі соціального забезпечення // Україна: аспекти праці . – 2012. – № 2. – С. 21-25.
3. Биліна О. Для стабільності реформи / О. Биліна // Вісник Пенсійного фонду України. – 2016. – №7. – С. 18-19.
4. Гнибіденко І.Ф. Вплив світової фінансово-економічної кризи на соціальну сферу України // Економіка України. – 2010. – № 7. – С. 64-74.
5. Горюк Н. Пенсійна реформа в Україні: рух до обов'язкової накопичувальної пенсійної системи// Проект розвитку фінансового сектору/USAID. – Червень 2015. - с. 2-20 //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pension.kiev.ua/fijes_ua.pdf.
6. Державна політика в соціогуманітарній сфері : підручник / [авт. кол.: В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.] ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К. : НАДУ, 2012. – 284 с.
7. Жуковська А.Ю. Соціальні стандарти у сфері доходів населення та проблематика їх запровадження в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 11(101). – С. 181-189.
8. Завора Т.М. Сучасний стан та перспективи розвитку пенсійної системи України / Т.М. Завора // Економіка та регіон. – ПолтНТУ, 2014. –№1(28) – С. 101.
9. Кириленко О.П., Козак Г.І. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів// Фінанси України. – 2013. - №2. – с.38 – 49.

10. Коваль О.П. Концептуальні засади інвестування пенсійних активів// Фінанси України. – 2015. - №1. – с.101 – 107.
11. Коваль О.П. Місце і роль загальнообов'язкової накопичувальної складової в багаторівневій пенсійній системі України: антикризовий аспект// Фінанси України. – 2014. - №6. – с.89 – 98.
12. Коваль О.П. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2015. – С. 11-15.
13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
14. Концепція соціального забезпечення населення України: Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993р. №3758-ХІІ.
15. Линдюк О. А.Досвід державного регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем країн Латинської Америки та його значення для України / О. А. Линдюк // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Дніпропетровськ :ДРІДУ НАДУ, 2013. – Вип. 3 (6). – С. 172-181.
16. Линдюк О. А.Інноваційна модель пенсійної системи України у вимірах людського розвитку / О. А. Линдюк // Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 27 трав. 2012 р.) : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1. – С. 302-304.
17. Лібанова Е.М. Пенсійна реформа в умовах кризи // Праця і зарплата. – 2014. – № 45(673). – С. 4-5.
18. Ломанов І. Додаткове пенсійне страхування //Вісник Пенсійного фонду України. – 2015. - №3. – с. 20-23.
19. Лондар С. Л., Башко В.Й. Вплив фактора старіння населення на збалансованість державних фінансів в Україні// Фінанси України. – 2014. - №5. – с.27 – 39.

20. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій / НАН України; Інститут демографії та соціальних досліджень; Державний комітет статистики України / Е.М. Лібанова (ред.). — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2012. — 356с.
21. Бюджет Пенсійного фонду на 2017 рік [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>.
22. Максимчук Є.О. Підвищення ефективності функціонування соціального страхування шляхом введення єдиного соціального внеску//Наукові праці НДФІ. – 2011. - №14(45). – С. 102-110.
23. МакТаггарт Г. Обовязкова накопичувальна система: чому вона потрібна? Пенсійна реформа в Україні. Загальнообовязкова накопичувальна система. Бібліотека. Інформаційні матеріали інтернет – сторінки USAID. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pension.kiev.ua.
24. Мельник С. Позитивні і негативні аспекти єдиного соціального внеску / С. Мельник // Соціальна політика – 2013. – № 7. – С. 52–55.
25. Мітчел Вінер, Роджер Вон, Володимир Яценко. Дискусії навколо пенсійної системи в Україні //Україна: аспекти праці. – №2. – 2009. – С.4.
26. Морозова О. Міжнародні стандарти побудови пенсійної системи / О. Морозова // Вісник Пенсійного фонду України. – 2015. - № 1 (13) – С. 16-17.
27. Морозова О. Пенсійне забезпечення в Угорщині та Хорватії / О Морозова. // Вісник Пенсійного фонду України. - 2013. - № 3. - С. 25-26.
28. . Надточій Б.О., Демчук Л.А. Пенсія в Україні. Коментар Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування». – К.: ЮрінкомІнтер, 2016. – 512 с.
29. Ніколаєнко В. Три кроки до забезпеченої старості // Вісник Пенсійного фонду України. – 2016. – №10. – с.20-25.
30. Онишко С.В. Потенціал розбудови пенсійної системи в Україні у контексті зниження ризиків державних фінансів// Актуальні проблеми економіки. – 2013. - №3. – с. 246 -257.

31. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98–ВР// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
32. Онишко С.В. Потенціал розбудови пенсійної системи в Україні у контексті зниження ризиків державних фінансів// Актуальні проблеми економіки. – 2013. - №3. – с. 246 -257
33. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2017р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.nfp.gov.ua/files/17.../NPF_IV_kv%202017.pdf
34. Підсумки роботи Пенсійного фонду України [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category>.
35. Пінчук А. Недержавні ПФ: Ноїв ковчег для майбутніх пенсіонерів // Урядовий кур'єр. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua>
36. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=babcc926-f791-4ab6932c83d4fda1643c&title=Prognoz>.
37. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
38. Про прожитковий мінімум: Закон України № 966-XIV від 20.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
39. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України № 875-XII від 20.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12p>. №626 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

40. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2014 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2013 р. №643 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

41. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2015 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2015 р. №69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

42. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2016 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2016 р. №190 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

43. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2017 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

44. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI// Відомості Верховної Ради України. – 2012. – №12-13.

45. Про затвердження Порядку розроблення, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України Постанова правління Пенсійного фонду України від 31 серпня 2009 р. №21-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

46. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. №2464 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

47. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента України від 23 листопада 2011 року №1063/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.

48. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 23 листопада 2011 року №1070/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.

49. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України №1057-IV від 04.11.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
50. Про пенсійне забезпечення: Закон України 1788-XII від 25.07.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>
51. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України №280-2014-п від 03.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#n8>
52. Пропозиції для України: 2014 - час реформ: Українська програма реформ для нового президента, 2014 [Електронний ресурс]: Міжнародна комісія незалежних експертів / Співголови: Андерс Ослунд і Олександр Пасхавер. – Режим доступу: http://www.polit.ua/img/upload/PfU_UKR.pdf
53. Путінцев А. Накопичувальну систему необхідно впроваджувати якнайшвидше // Вісник Пенсійного фонду України. – 2015. - №3. – с. 12-13.
54. Рад Н. С. Бюджетний процес в органах Пенсійного фонду України: проблеми і перспективи [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/eiou/2014_3/21%20-%20Ek%203-2014.pdf.
55. Рудик В.К. Використання зарубіжного досвіду в розвитку пенсійного страхування в Україні // Формування ринкових відносин. – 2013. – №2. – с. 180-185.
56. Свенціцькі М.,Ткаченко Л., Чапко І. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: Прогноз – 2050. – К.: Аналітично – дорадчий центр Блакитної стрічки, 2014. – 72с.
57. Скуратівський В. А.Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. / [авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський та ін.]; за ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. – К. : НАДУ, 2013. – Ч. 1. – 456 с.

58. Сальникова Т. Пенсійне забезпечення: світовий досвід // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. - № 7. – С. 17-20.
59. Статистичний збірник «Україна у цифрах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm
60. Ульянов В. НПЗ: модель для збірки // Вісник Пенсійного фонду України. – 2014. - №8. –с. 18-20.
61. Ульянов В. Питання накопичення // Вісник Пенсійного фонду України. – 2016. - №6. –с. 20-21.
62. Федоренко А.В. Економічна складова накопичувальної пенсійної системи// Фінанси України. – 2014. - №12. – с.89 – 98.
63. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: за ред. І.Я. Чугунова. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.
64. Юрзаїца Е., Голяф П. Пенсійна реформа: міжнародні порівняння, досвід Словаччини // Економічний часопис - XXI. - 2015. - № 3-4. – С. 46-49.
65. Мак Таггарт Г. Пенсійна реформа у постсоціалістичних країнах / Грег Мак Таггарт // Соціальна політика і соціальна робота. – 2009. - № 11. – С. 19-25.
66. Мак Таггарт Г. Пенсійні системи країн світу: порівняльний аспект / Грег Мак Таггарт // Людина і праця. – 2009. - № 7 – С. 61-66.
67. Шевчук П.І., Берік З.А. Пенсійне забезпечення. – Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2012. – 243с.
68. Шклярівська Ю. Реформа української системи пенсійного забезпечення на тлі пенсійних реформ інших країн / Ю. Шклярівська // Вісник Пенсійного фонду України. - 2014. - № 8. - С. 10-11.
69. Що нам готує пенсійна реформа? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visti-kalush.com.ua/articles/category/society/2011/02/25/3764/view>.

70. Щодо балансування фінансового стану Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/297/>.
71. Якимів А. Формування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Регіональна економіка. – 2009. – №4. – С.199-207.
72. Якимів А.І. Формування і розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні : монографія / Якимів А.І. – Львів : Афіша, 2013. – 448 с.
73. Яценко Н., Сколотяний Ю. Пенсионная реформа: что мешает? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobank.ua/finansovyy_gid/pensiya/stati/pensionnaya_reforma_chto_meshaet.
74. Яценко О. Пенсійна арифметика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pension.kiev.ua/pensref/publs/Other/pens_arith.html.
75. Ибрагимова Л.Е. Управление накопительной пенсионной системой Республики Казахстан: автореф. дис... канд. экон. Наук / Л.Е. Ибрагимова, Алматы, 2003. – 27 с.
76. Малева Т, Синявская О. Пенсионная реформа в России: история, результаты, перспективы. Аналитический доклад. // Независимый институт социальной политики. — М.: Поматур, -2005. – 75 с.
77. Янова, С.Ю. Социальное страхование в системе социальной защиты населения: организация и финансовый механизм.: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.10 / С.Ю. Янова. – М.: РГБ. - 2002. – 400 с.
78. Schneider, O. Reforming Pensions in Europe: Economic Fundamentals and Political Factors / Working Paper IES 2009/08. - Munich, Institute of Economic Studies, CharlesUniversityPrague, 2009. - 28 p.
79. Pension Schemes and Pension Projections in the Eu-27 Member States 2008-2060. Volume 1. Report. - Occasional Papers No. 56. - European Communities, 2009. - 34 p.

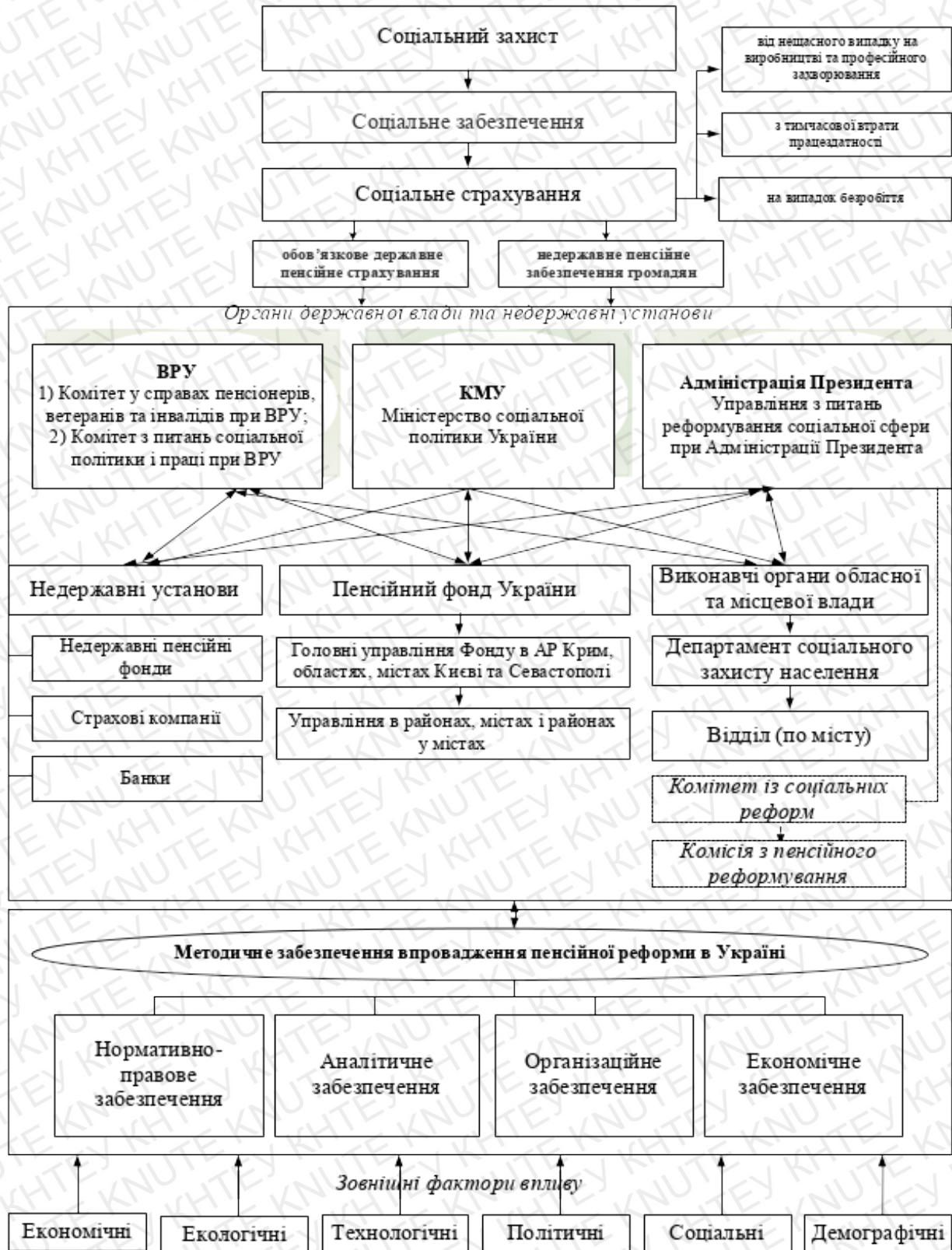
80. Private pension schemes. Their role in adequate and sustainable pensions / DG for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. - 26 p.

81. Private Pensions Systems: Administrative Costs and Reforms // Private Pensions Series No. 2. - OECD publications. - 2001. - 272 p.

82. Combating Poverty and Inequality: Structural Change, Social Policy and Politics. // United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD). – 2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unrisd.org>

Додаток А

Взаємозв'язки та сутністе наповнення організаційно-управлінської побудови системи соціального захисту населення

Демографічні тенденції

	1995	2000	2010	2020	2030	2050
США						
Населення %	100,0	104,8	113,0	119,8	124,7	172,2
Частка людей пенсійного віку %	19,2	19,0	20,4	27,6	36,8	38,4
Японія						
Населення %	100,0	101,3	102,2	100,6	97,6	91,6
Частка людей пенсійного віку %	20,3	24,3	33,0	43,0	44,5	54,0
Німеччина						
Населення %	100,0	100,0	97,2	94,2	90,6	81,2
Частка людей пенсійного віку %	22,3	23,8	30,3	35,4	49,2	51,9
Італія						
Населення %	100,0	100,1	98,2	95,3	91,9	82,6
Частка людей пенсійного віку %	23,8	26,5	31,2	37,5	48,3	60,0
Великобританія						
Населення %	100,0	101,0	102,2	103,5	103,9	102,0
Частка людей пенсійного віку %	24,3	24,4	25,8	31,2	38,7	41,2

Додаток В

Роки запровадження пенсійних реформ в деяких країнах світу

<i>Країна</i>	<i>Рік, в якому була розпочата пенсійна реформа</i>
<i>Чилі</i>	<i>1980</i>
<i>Швейцарія</i>	<i>1985</i>
<i>Таїланд</i>	<i>1990</i>
<i>Росія</i>	<i>2001</i>
<i>Італія</i>	<i>1995</i>
<i>Естонія</i>	<i>1997</i>
<i>Білорусія</i>	<i>1997</i>
<i>Киргизстан</i>	<i>1997</i>
<i>Казахстан</i>	<i>1998</i>
<i>Молдова</i>	<i>1998</i>
<i>Болгарія</i>	<i>1999</i>
<i>Польща</i>	<i>1999</i>
<i>Таджикистан</i>	<i>1999</i>

Схема потоків у солідарній пенсійній системі України

Внески на пенсійне страхування в деяких країнах світу

Країна	Внески на пенсійне страхування (основна ставка)	
	Роботодавці	Наймані працівники
Україна	33,2-49,7%	2,6%-3,6%
Російська Федерація	14,0%	-
Білорусь	29,0%	1,0%
Казахстан	13,0%	10,0%
Латвія	25,5%	-
Молдова	-	5,0%
Болгарія	13,2%	8,8%
Хорватія	-	20,0%
США	6,2%	6,2%
Великобританія	11,9%	10,0%
Франція	8,2%	6,6%

Загальний механізм реформування пенсійних систем

Загальні механізми реформування пенсійних систем у різних країнах світу

Реформування розподільчої системи спрямоване на скорочення пенсійних витрат та оптимізацію бази надходжень збору пенсійних внесків:

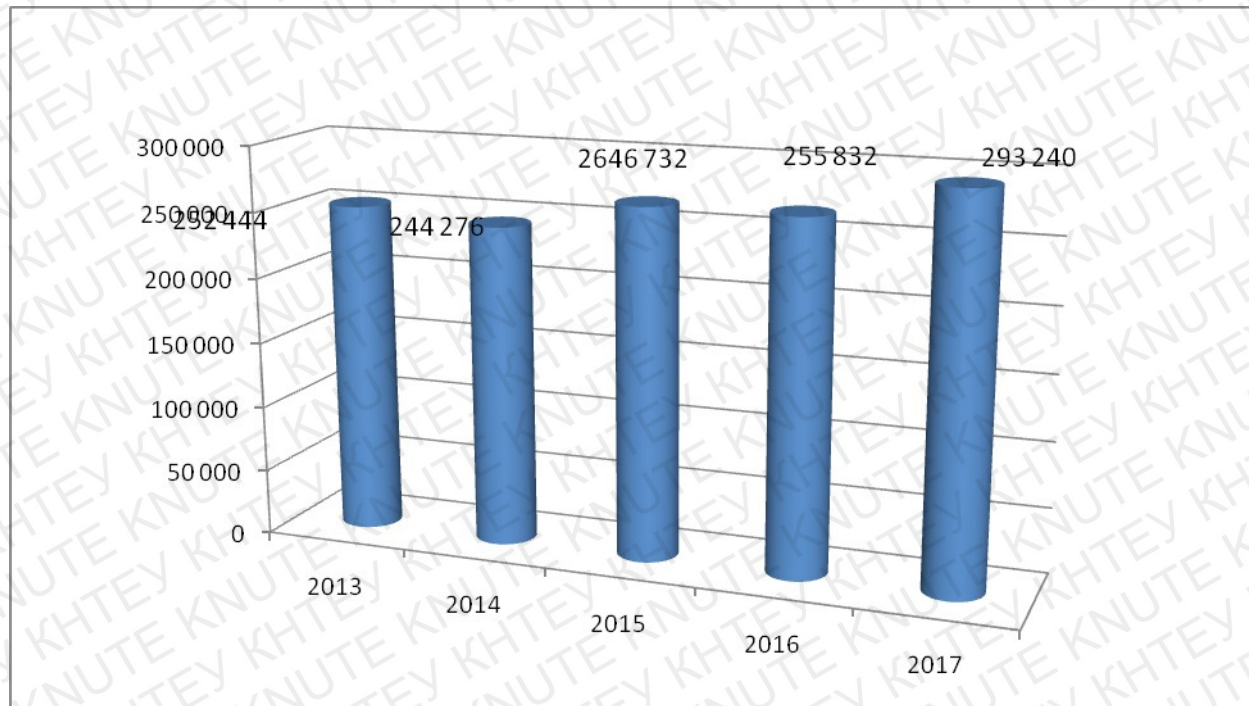
- скорочення пільгових пенсій;
- підвищення віку виходу на пенсію;
- збільшення необхідного трудового стажу для одержання пенсії;

Перенесення відповідальності за соціальний захист від держави громадянину з паралельним створенням пільгових умов для добровільних особистих пенсійних накопичень

Впровадження багаторівневої пенсійної системи на основі об'єднання солідарних і накопичувальних механізмів формування джерел пенсійних виплат

Створення фінансових інструментів для інвестування пенсійних коштів, які б забезпечували збереження та дохідність пенсійних накопичень

Динаміка доходів Пенсійного фонду України за 2013-2017 рр

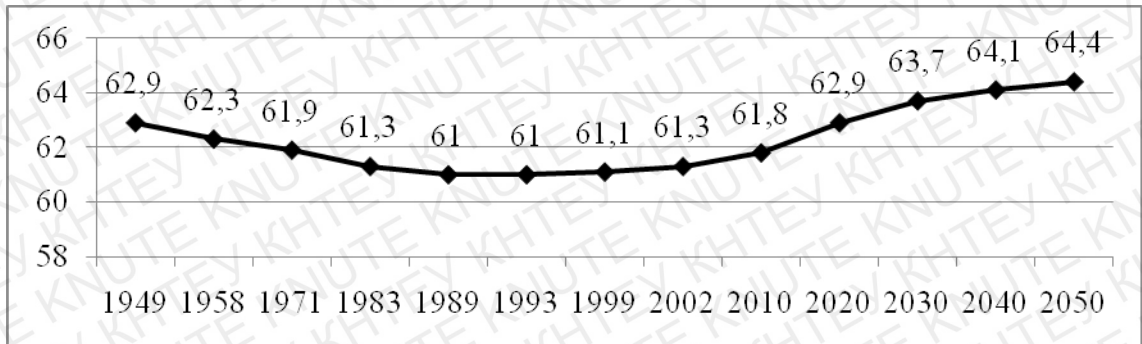

Дані для розрахунку прогнозу надходження доходів бюджету Пенсійного фонду України на 2018-2020 роки

Рік	Доходи бюджету Пенсійного фонду України, млн. грн.	Середньомісячна заробітна плата, грн.
t	Y	X
2006	72 197,1	1041
2007	101 379,8	1351
2008	143 488,2	1806
2009	148 372,7	1906
2010	183 565,2	2250
2011	193 452,4	2648
2012	222 631,8	3041
2013	250 228,4	3282
2014	241 871,7	3480
2015	264 767,8	4195
2016	255 801,1	5183
2017	292 369,8	6273

ДОДАТОК К

Середній вік виходу на пенсію жінок у країнах світу у 1949–2050 роках.

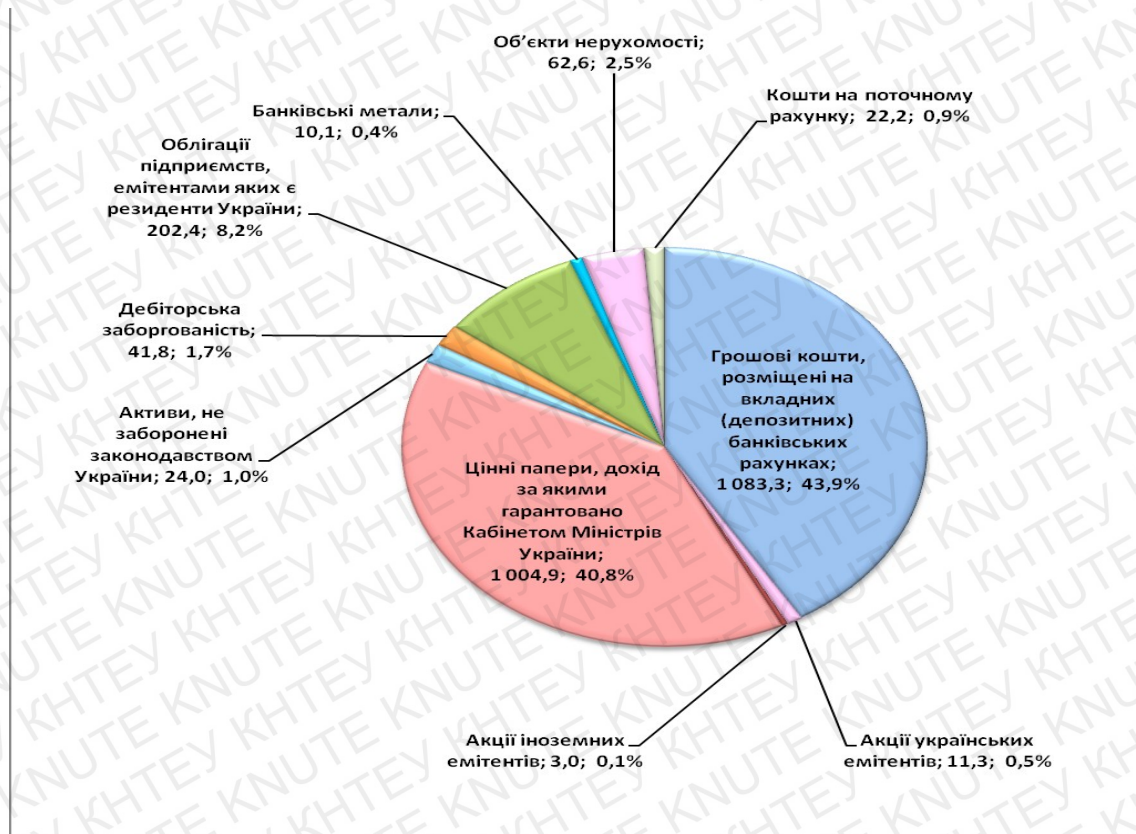
ДОДАТОК Л

Територіальний розподіл недержавних пенсійних фондів у 2017р.

ДОДАТОК М

Структура інвестованих пенсійних активів за 2017р.

ДОДАТОК Н

Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників

Показник	Од. виміру	Станом на			Приріст станом на 31.12.2016 / станом на 31.12.2015	Приріст станом на 31.12.2017 / станом на 31.12.2016
		31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017		
Кількість вкладників юридичних осіб	тис. осіб	2,3	2,3	1,8	0,0	-21,7
Кількість вкладників фізичних осіб	тис. осіб	52,8	54,2	50,7	2,7	-6,5
Загальна кількість вкладників	тис. осіб	55,1	56,5	52,5	2,5	-7,1
Кількість укладених пенсійних контрактів з юридичними особами	тис. шт.	7,6	7,3	6,9	-3,9	-5,5
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами-підприємцями	тис. шт.	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами	тис. шт.	52,0	55,2	51,7	6,2	-6,3
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів	тис. шт.	59,7	62,6	58,7	4,9	-6,2

ДОДАТОК Р

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показники	Роки				
	станом на 30.06 2014	станом на 30.06 2015	станом на 30.06 2016	станом на 30.06.2017	станом на 30.06.2018
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис шт	53,9	58,1	60,7	66,5	63,7
Загальна кількість учасників НПФ (тис осіб)	832,5	834,2	831,2	838,0	846,2
Загальні активи НПФ (млн грн)	2 478,5	2 107,3	2 000,3	2 248,7	2 536,7
Пенсійні внески (млн грн)	1 738,4	1 865,9	1 847,8	1 945,6	1 937,7
Пенсійні виплати (млн грн)	349,8	528,9	580,2	685,2	753,4
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати (тис осіб)	71,1	80,8	79,7	83,2	80,2
Сума інвестиційного доходу (млн грн)	1 242,8	984,7	917,6	1 227,3	1 536,7